

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIOLOGIJA

KULTUROLOŠKA DIMENZIJA: TINEJDŽERI I SLOBODNO
VRIJEME

-magistarski rad-

Kandidat

Damir Kerla

Mentor

prof.dr. Sarina Bakić

Sarajevo, oktobar 2024

SADRŽAJ

UVOD.....	4
1. TEORIJSKO METODOLOŠKI DIO	6
1.1 Predmet istraživanja.....	6
1.2 Problem istraživanja.....	6
1.3 Ciljevi istraživanja	7
1.4 Hipoteze istraživanja.....	7
1.5 Metode istraživanja.....	8
1.6 Uzorak istraživanja	9
1.7 Statistička obrada rezultata i podataka.....	9
2. ODREĐIVANJE POJMA TINEJDŽER I NJEGOVO SHVAĆANJE TIJEKOM 1960-ih	10
2.1 Slobodno vrijeme	11
2.2 Definicija pojma slobodnog vremena	13
2.3 Historijski osvrt slobodnog vremena	14
2.4. Slobodno vrijeme u savremenom društvu.....	15
2.5 Slobodno vrijeme mladih kroz prikaz istraživanja.....	17
2.6 Sport i rekreacija u slobodno vrijeme djece.....	24
2.7 Važnost sporta i rekreacije za djecu i uloga odraslih.....	25
2.8 Utjecaj medija na djecu i fizičku aktivnost djece.....	28
2.8.1 <i>Mediji Knjiga</i>	29
2.8.2 <i>Televizija</i>	30
2.9 Utjecaj medija na fizičku aktivnost djece	30
2.10 Kulturni aspekti provođenja slobodnog vremena	32
3. SLOBODNO VRIJEME DJECE I MLADIH.....	34
3.1. Aspekti i koncepcije slobodnog vremena	37
3.2. Mladi i slobodno vrijeme	40

3.3. Uloga igre u slobodnom vremenu	41
3.4. Kreativnost učenika u slobodnom vremenu u školi	44
3.5. Slobodno vrijeme i djeca s teškoćama u razvoju	44
3.6. Rizici i zaštitni faktori slobodnog vremena	46
3.7 Uloga porodice i škole u slobodnom vremenu tinejdžera	48
3.8 Briga o slobodnom vremenu učenika.....	50
3.9 Slobodno vrijeme i dječja prava.....	51
3.10 PRAVA DJECE I SLOBODNO VRIJEME – ŠTO O TOME GOVORI KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA.....	53
4. REZULTATI I ANALIZA ISTRAŽIVANJA	58
ZAKLJUČAK.....	69
LITERATURA	71

UVOD

Izraz tinejdžer (engl. Teenager) je engleski naziv za osobe u fazi adolescencije koji se proširio i na druge jezike uključujući i naš jezik. Riječ teenager se temelji na slogu „-teen“ u engleskim nazivima brojeva od 13 do 19 (thir-teen, four-teen itd.). Samim tim zaključujemo da bi se tinejdžersko doba odnosilo na period života između 13 i 19 godine. To se naravno ne može uzeti kao potpuno tačno jer ne razvijaju se sva djeca isto, pa tako neka istraživanja tvrde da je taj raspon između početka i kraja tinejdžerskog doba puno veći. Ona najekstremnija tvrde da taj raspon ide od 10 do 24 godine. Kako razvoj i početak puberteta varira od djeteta do djeteta tako isto imamo spolne razlike tj. djevojčice za razliku od dječaka ranije počinju sa promjenama i razvojem. Tinejdžersko doba je jedno od najljepših ali istovremeno može biti jedno od najtraumatičnijih perioda života svakog čovjeka. Kako počinju promjene na tijelu tako se javljaju i promjene u razmišljanju, ponašanju, razumjevanju svijeta oko sebe. To je posebno osjetljivo doba kada počinje da se formira ličnost, kako fizički tako i psihički. Veoma važan segment tinejdžerskog doba je kako tinejdžeri provode slobodno vrijeme. Pogotovo zbog toga što veliki dio slobodnog vremena tinejdžeri provode sa svojim vršnjacima i bez nadzora odraslih. Slobodno vrijeme je veoma značajno vrijeme u životu svakog pojedinca a za tinejdžere je slobodno vrijeme veoma važan aspekt socijalizacije. U slobodno vrijeme se itekako razvija ličnost tinejdžera. To je vrijeme koje je oslobođeno školskih i porodičnih obaveza a ono je uslovljeno; društvenim položajem, navikama, sredinom, okolinom itd. Izbor sadržaja kojim tinejdžeri ispunjavaju svoje slobodno vrijeme je bitan za razumijevanje njihovih potreba ali i potencijala za budućnost. Prije pojave i masovne upotrebe kompjutera, tableta i mobitela tinejdžeri su uglavnom slobodno vrijeme provodili u igri i druženju sa vršnjacima. To druženje je većinom bilo van kuće ,na ulici, igralištu, kupalištu, vozeći bicikla, baveći se raznim sportovima itd. Aktivnosti koje su se obavljale u slobodnom vremenu uglavnom su doprinosile pravilnom razvoju tinejdžera jer su podrazumjevale razne fizičke aktivnosti koje su bile dovoljne za pravilan fizički razvoj. To je podrazumjevalo pravilan razvoj muskulature, motorike i općenito

razvoj tijela. Većina tinejdžera je svoje slobodno vrijeme provodilo aktivno tj. u nekoj vrsti pokreta.

Opća slika društva je bila takva da tinejdžeri većinu slobodnog vremena provode van kuće u nekoj aktivnoj igri, u prilično sigurnom okruženju (puno manje kriminala nego danas). Naravno da je bilo devijantnog ponašanja ali u puno manjem obimu i drugačijem obliku. Slobodno vrijeme bi trebalo da bude i kreativno tj. da se tinejdžeri bave i nekim stvaralačkim aktivnostima. Kulturni sadržaji kao što su: čitanje, slikanje, crtanje, posjeta kinu, pozorištu i sl. bi takođe trebali biti dio slobodnog vremena tinejdžera a svjedoci smo da je toga na žalost sve manje. Kao i za sve ostalo i na tom polju trebamo kao društvo poraditi da bi te kulturne sadržaje učinili što zanimljivijim i atraktivnijim za tinejdžere. Evidentno je da današnji tinejdžeri svoje slobodno vrijeme provode dosta drugačije od svih generacija tinejdžera kroz istoriju. U prilog tome govori sve gore navedeno. Način na koji tinejdžeri provode svoje slobodno vrijeme nije presudan u određivanju identiteta dotičnog i ne određuje sasvim daljni razvoj tinejdžera u odraslu osobu ali itekako može uticati i zbog toga bi se tom temom trebali baviti sociolozi, pedagozi, psiholozi, nastavnici, roditelji, ukratko društvo. Društvo kakvo je BIH je dosta komplikovano i ima puno velikih problema kako političkih tako i ekonomskih i zbog toga nam ispod radara prođu ovi „manji“ kojima bi se itekako trebali baviti jer sadašnji tinejdžeri će za nekoliko godina biti odrasli ljudi koji će biti nosioci važnih funkcija u društvu i zbog toga se trebamo potruditi da izrastu u funkcionalne osobe. U radu će biti obrađena tema „**KULTUROLOŠKA DIMENZIJA: TINEJDŽERI I SLOBODNO VRIJEME**“ gdje će nakon teorijsko metodološkog dijela rad, biti obrađeno poglavlje vezano za slobodno vrijeme i sami odgoj tinejdžera, nakon toga slijedi istraživanje o slobodnom vremenu tinejdžera koje će biti realizovano putem google disca kao vid anonimnog istraživanja, nakon toga slijede rezultati i zaključak rada.

1. TEORIJSKO METODOLOŠKI DIO

1.1 Predmet istraživanja

Uzimajući u obzir sve vrste promjena koje su se desile u društvu zadnjih par dekada normalno je da dođe i do promjena u obliku i načinu kako tinejdžeri provode svoje slobodno vrijeme. Napredak tehnologije, promjena društvenog sistema, promjena načina odgoja, promjena sistema vrijednosti, promjena odnosa roditelj-dijete, nedostatak vremena koje roditelji mogu posvetiti svom djetetu, laka dostupnost negativnog sadržaja i uticaja (alkohol,droga,pornografija,kocka) itd. nepovratno je izmjenilo način i mogućnosti koje tinejdžeri imaju prilikom korištenja svog slobodnog vremena. Od načina kako tinejdžeri provode slobodno vrijeme uveliko zavise mnogi daljni razvojni procesi u životu tinejdžera a kasnije i kao odrasle osobe. Ako je to slobodno vrijeme provedeno pasivno kao što je besposličarenje, u eksperimentisanju sa drogama i alkoholom, rizičnom seksualnom ponašanju, kriminalnim aktivnostima, postoji velika opasnost da se takvo ponašanje nastavi i u daljnjem toku života. Zato je od iznimne važnosti da roditelji, nastavnici , pedagozi, skrbnici, ukratko cijelokupno društvo učini maksimalne napore da tinejdžere pravilno usmjerava, nudi im mogućnosti za pravilan razvoj, omogući optimalne uslove za kvalitetno provođenje slobodnog vremena. To naravno podrazumjeva konstantno edukovanje kadra koji će to moći kvalitetno uraditi. Nekako se čini da su u većini slučajeva tinejdžeri prepušteni sami sebi jer tempo modernog ,potrošačkog društva ne ostavlja previše vremena roditeljima da se bave svojom djecom. Sveprisutan internet je preuzeo mnoge tradicionalne funkcije pa tako i roditeljstvo.

1.2 Problem istraživanja

Tinejdžeri sve više vremena provode uz mobitel, gledajući neprekidan i nepregledan sadržaj društvenih mreža (facebook,instagram,tik tok itd.) često gubeći pojam o vremenu. Takođe tu je i dio vremena koji tinejdžeri provedu u igranju raznih igrica na mobitelu, kompjuteru itd. Neosporan je napredak društva zbog napretka tehnologije, lakoća i brzina pri pronalasku potrebnih informacija na inernetu ali moramo govoriti i o negativnim posljedicama koje tehnologija (ako se neodgovorno koristi) ostavlja na tinejdžere.

Činjenica je da vidamo sve manje tinejdžera na igralištima, kako se druže, kako aktivno provode svoje slobodno vrijeme. Sve više tinejdžera ima problem sa pravilnim razvojem kostiju odnosno sve je više oboljena kičme, tipa skolioze, što je opet direktna posljedica nekretanja i pretjerane upotrebe mobitela u neadekvatnom tjelesnom položaju. Ne postoji zamjena mišićnoj, odnosno motoričkoj igri. Nekontrolisano i pretjerano korištenje mobitela ne samo da može stvoriti fizičke probleme nego često i psihičke probleme pa tako već imamo klinike za odvikavanje od mobitela. Virtualni, šareni svijet, pun iskrivljenih i nerealnih predočbi o ljepoti, bogatstvu, izgledu, može itekako da utiče na psihu tinejdžera koje nažalost može dovesti i do fatalnih posljedica. Svjedoci smo da se takvi slučajevi sve češće dešavaju jer posredstvom društvenih mreža tinejdžeri imaju potrebu da se dokazuju i da eksperimentišu a to često može završiti tragično. Jedan od velikih problema tog online života tinejdžera je neadekvatna socijalizacija koja u kasnijem životu dolazi sve više do izražaja.

1.3 Ciljevi istraživanja

Ovaj rad će obraditi temu slobodnog vremena tinejdžera :

- tako što će ukazati na trenutno stanje i moguće posljedice u budućnosti.
- da li tinejdžeri kreativno koriste svoje slobodno vrijeme
- koliko kulturni sadržaji preovladavaju u njihovom slobodnom vremenu:
čitanje, slikanje, crtanje, posjeta kinu, pozorištu i sl.

1.4 Hipoteze istraživanja

HIPOTEZA : U zadnje vrijeme sve više tinejdžera u slobodno vrijeme koristi internet i surfanje po raznim stranicama i društvenim mrežama umjesto da čitaju knjigu, rade nešto kreativno ili da provode vrijeme sa prijateljima.

POMOĆNA HIPOTEZA: Roditelji, nastavnici, pedagozi kao i cijelokupno društvo čini maksimalne napore da tinejdžere pravilno usmjerava, nudi im mogućnosti za pravilan razvoj, omogućiti optimalne uslove za kvalitetno provođenje slobodnog vremena.

1.5 Metode istraživanja

U ovom završnom (master) radu koristit ćemo sljedeće metode:

Empirijsko – neeksperimentalna metoda. Empirijsko – neeksperimentalna metoda se najčešće koristi za ispitivanje ili upoznavanje mišljenja, stavova užeg i šireg javnog mijenja. Ovom metodom prikupljamo činjenice, podatke i materijal, te ga analiziramo, upoređujemo ili sintetiziramo. Empirijsko- neeksperimentalnom metodom istražili smo mišljenja i stavove roditelja o značaju bavljenja sportskim aktivnostima učenika mlađeg školskog uzrasta.

U teorijskom dijelu magistarskog rada upotrijebit će se:

- komparativna metoda, kojom će se analizirati i vrednovati stavovi različitih autora
- metoda kompilacije, kojom će se usvajanjem znanja, spoznaja i zapažanja drugih autora, doći do vlastitih novih spoznaja
- metoda klasifikacije, kojom će se definirati različiti pojmovi
- deskriptivna metoda, kojom će se opisati činjenice i teorija.

Komparativna metoda

Uočavanje sličnosti, zajedničkih obilježja ili različitosti među dva događaja, pojavama ili objektima. Ističe se ono što je zajedničko ili ono što je različito.

Metoda klasifikacije

Sveprisutna i sveopće prihvaćena metoda. Da bi se u masu unio red i preglednost sve što se razvilo, razgranalo, namnožilo treba razdijeliti, razvrstati, klasificirati. Predmeti i pojmovi se klasificiraju po sličnostima i međusobnim vezama. Npr. klasifikacija znanosti.

Metoda kompilacije

Jeste metoda koja se sastoji u citiranju naučnih saznanja drugi autora.

Deskriptivna metoda

Opisuje izgled nekog predmeta ili tijek događanja. Koristi se u početnoj fazi istraživanja G. Petrović uvrštava deskripciju u tzv. pomoćne postupke koji djelomično zamjenjuju definiciju -

“u slučajevima kad ne možemo dati tačnu definiciju nekog pojma ili kada umijemo, ali se bojimo da naš sagovornik ne bi mogao tu definiciju shvatiti služimo se raznim pomoćnim postupcima”. Važno je opisati neku pojavu ili predmet i odgovoriti na pitanje “kako?” ali i objasniti odnosno odgovoriti i na pitanje “zašto?” (uzroci opisane pojave).

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je upitnik od 10 pitanja. Upitnik je proveden na broju od 100 ispitanika tinejdžera i sastoji se od 10 pitanja od toga jedno pitanje vezano za demografske karakteristike ispitanika, ispitivanje je anonimno. Konačna verzija upitnika sastoji se od pitanja vezanih za demografske podatke pojedinog ispitanika, nakon toga slijede tvrdnje pomoću Likertove skale kako bi izrazili količinu svojega slaganja ili ne slaganja. Upitnik se nalazi u prilogu (Prilog 1). Anketni upitnik je instrument kojim se pismenim putem (bilo u izravnom kontaktu ili na distanci) od ispitanika prikupljaju činjenice, mišljenja ili stavovi. Temeljna pitanja kvalitete anketnog upitnika vezana su za ostvarivanje dviju psihometrijskih odlika: valjanosti i pouzdanosti.

1.6 Uzorak istraživanja

Istraživanje je provedeno putem google disca. U istraživanju je sudjelovalo 100 ispitanika sa područja BiH.

1.7 Statistička obrada rezultata i podataka

Dobiveni rezultati istraživanja podvrgnut će se kvalitativnoj i kvantitativnoj analizi u zavisnosti od prirode dobivenih rezultata i načina prikupljanja informacija na kojim će rezultati počivati. Kvalitativnom analizom ćemo se koristiti i u analiziranju kvalitativnih podataka prikupljenih anketama za 100 ispitanika na području BiH. Analiza će se raditi po metodama obrade koristeći SPSS.

2. ODREĐIVANJE POJMA TINEJDŽER I NJEGOVO SHVAĆANJE TIJEKOM 1960-ih

Tinejdžer je mlada osoba, mladić ili djevojka, u razdoblju od 13 do 19 godina. Često se još koristi i naziv adolescent. Adolescencijom se naziva razdoblje tijekom kojega mlada osoba fizički i psihički najviše sazrijeva i tijekom tog razdoblja osoba prelazi iz djetinjstva u odraslu dob. Do ranih šezdesetih godina razvojna se psihologija uglavnom bazirala na razvoj u djetinjstvu te djelomice u adolescenciji. Smatralo se da je odrasla dob relativno stalan period života bez nekih značajnijih razvojnih promjena. U zapadnim se društvima počela naglašavati briga o djeci kao budućnosti čovječanstva, a velikoj zainteresiranosti za proučavanje dječjega razvoja doprinijelo je i Freudovo učenje o značenju ranoga razvoja za kasniji razvoj ličnosti. U dvadesetome stoljeću postojala su tri trenda u razvoju razvojne psihologije:

1. od početka dvadesetoga stoljeća do dvadesetih godina razvojnu su psihologiju činile studije o pojedinoj djeci;
2. od dvadesetih do pedesetih godina uglavnom se proučavao dječji razvoj na više ili manje reprezentativnim uzorcima djece uz korištenje metode eksperimenta;
3. od ranih šezdesetih godina razvojna psihologija postaje to u pravom smislu riječi jer se istraživanja proširuju na cjelinu njezina predmeta, tj. na razvoj tijekom cijeloga životnog vijeka.

Granville Stanley Hall je u prvim desetljećima dvadesetoga stoljeća adolescenciju opisao kao razdoblje koje traje od dvanaeste do dvadeset pete godine života. Stoga je adolescenciju opisao kao doba „bure i stresa“, a obilježavaju ga kontradiktorne težnje, turbulencija i emocionalna ambivalencija. Ambivalencija se ogleda u smjenama oduševljenja i razočaranja, u laviranju između euforije i depresivnosti. Na socijalnom planu ona se ogleda u pojačanoj druželjivosti, ali i u povremenom svojevolumnom izboru samoće. To je Hallovo gledanje dugi niz godina utjecalo na poimanje adolescencije kao perioda snažnih tjelesnih, intelektualnih i socijalnih promjena, pritom tvrdeći da je genetsko primarno za razvoj. Freud je adolescenciju shvaćao kao period razvoja u kojem instinktivni porivi i da dolaze u snažan konflikt sa socijalnim zahtjevima superega. Spolno sazrijevanje i okolinski zahtjevi rađaju tenzije, osjećaj krivnje, anksioznost i opću konfuziju. U kasnijim desetljećima dolazi do zaključaka kako se adolescenciju ne može generalizirati kao razdoblje „bure i stresa“, nego da samo manji dio mladih to razdoblje u životu

shvaća kao takvo, ali je to istraživanje provedeno nad određenom skupinom mladih. Sedamdesetih i osamdesetih godina istraživačka se tematika proširuje te se govori o četiri razine analize. Prva je osobna razina i tiče se istraživanja osobnoga razvoja, druga je društvena razina i uključuje istraživanje obrazovanja, rekreacije, religije i sl., treća je razina formalno-institucionalna i uključuje proučavanje funkcioniranja u obitelji, školi, u organizacijama mladih, naseljima i sl., a četvrta je razina analize neformalno-institucionalna i uključuje proučavanje mladih u vršnjačkom kontekstu, u prijateljskim grupama te različite pokrete mladih. Proučavanje ovih razina može donijeti prilično točnu sliku života mladih u pojedinom razdoblju, što je bila nit vodilja u ovome istraživanju. Istraživanja adolescencije pokazuju da su ljudi 1960-ih imali visok stupanj slaganja oko tzv. socijalnog sata, odnosno društvenog poimanja pravoga vremena za završetak škole, vremena udaje i sl. U savremenom se društvu granice adolescencije sve više pomiču te tako neki psiholozi trajanje adolescencije smatraju od jedanaeste do dvadeset i pete godine života, a poneki čak i do tridesete. Međutim, dobna su određenja relativna jer ona ovise o socijalizacijskim značajkama pojedine kulture.

2.1 Slobodno vrijeme

Rosić (2005) odgoj definira kao temelj čovjeka i društva. Upravo zahvaljujući njemu čovjek je postao društvenim bićem, bićem zajednice i bićem prakse. Odgoj ponajviše usmjerava čovjeka ka onome što tek treba biti, dok manje onomu što on zapravo jest. Zadaća odgoja jest usmjeriti čovjeka ka budućnosti, iako on u sebi nosi i sintezu prošlosti te našu sadašnjost. Čovjeku je odgoj prijeko potreban. Bez njega čovjek ne bi mogao preživljavati te je on upravo čovjekov uvjet života. Odgoj se ne može definirati jednom definicijom jer je vrlo složen. On je tako jedan od osnovnih i trajnih pojava djelatnosti, koja se ostvaruje u svjesnom i namjernom prenošenju društveno – povijesnog iskustva starijih generacija na nadolazeće. Odgoj je također proces formiranja čovjeka kao ljudskog bića. Složen je, dinamičan, dugotrajan, planiran, organiziran i svrsishodno usmjeren. Kako je odgoj vrlo zahtjevan, težak, naporan i nepredvidiv posao koji se ne može olako i usput obaviti, tako ni njegovi rezultati nisu brzo prepoznatljivi niti se mogu lako mjeriti i vrednovati. Odgoj je namjerno učenje odnosno stjecanje motiva, naporan rad odgajatelja na odgajaniku.

To je trajan proces jer se čovjek neprestano nalazi u mijenjanju, dok posebni značaj odgoj ima u razdobljima čovjekovog djetinjstva i mladosti jer se u tim razdobljima proces promjena odvija najintenzivnije i upravo tu se postavljaju temelji cjelokupnog života.

Odgoj se dakle zasniva na stvaralačkoj suradnji između odgajatelja i odgajnika, tj. roditelja i djeteta, odnosno doprinosima koje daju oba subjekta za što bolju kvalitetu i rezultat rada. Zadaće odgoja su prilagođavanje čovjeka na unaprijed modelirane načine mišljenja, ponašanja i djelovanja ljudi; zatim osposobljavanje čovjeka za stvaranje promjena u društvu. Odgoj se temelji na punini međuljudskih odnosa, suradnji, interakciji, komunikaciji, kreativnosti, usavršavanju ličnosti učitelja, učenika i roditelja (Rosić, 2005).

Kao i svaka znanost, pedagogija slobodnog vremena ima određeno područje rada u kojem proučava razvoj odgojnog procesa i pedagoških strategija u slobodnom vremenu. U pedagogiji slobodnog vremena odgoj se ne shvaća kao formiranje ljudskog bića izvana već kao emancipacija svih njegovih sposobnosti i mašte. Odgoj u takvom ozračju jest izrazita komunikacijska djelatnost koja povezuje učenika s učiteljem i nastavnim sadržajima.

Pedagogija slobodnog vremena nastoji, oslobađanjem stvaralaštva, mašte i kombinatorike, osposobiti mlade ljude za više oblike kreativnog djelovanja. Ona učenicima ne daje znanje nego ih osposobljava da sami stječu nova i korisna znanja te ovladavaju radnim procesima i slobodnim vremenom prema svojim interesima, mogućnostima i potrebama. Učenici zauzvrat moraju dobrovoljno sudjelovati u radu, stvaralaštvu, inovativnosti i razvijanju vlastitih sposobnosti (Rosić, 2005). Pedagogija slobodnog vremena proučava mogućnosti odgoja u slobodnom vremenu, sprečava negativne utjecaje u slobodnom vremenu, razvija i potiče formiranje pozitivnih poželjnih uvjeta za odgojno – obrazovni rad u slobodnom vremenu, objašnjava smisao i svrhu, cilj i zadaće odgoja u slobodnom vremenu, upozorava na temeljne zahtjeve, faktore, načela i metode rada, savjetuje u društvenom i pedagoškom pogledu kako najfunkcionalnije koristiti slobodno vrijeme u razvoju stvaralaštva, kreativnosti, zadovoljavanju interesa i potreba ljudi (Rosić, 2005).

2.2 Definicija pojma slobodnog vremena

U savremenim društvima, osobito u onim razvijenijima i bogatijima, slobodno je vrijeme vrlo aktualan fenomen. Njime se ne bave samo stručnjaci i znanstvenici već i političari koji žele dobiti birače za svoje ideje i programe. Dakle, nema onih koji (bez obzira na stupanj društvenog razvoja) mogu ignorirati slobodno vrijeme. Ono je prisutno u gotovo svim područjima javnog života kako u politici, prosvjeti, kulturi, sportu, zdravstvu, radu i socijalnoj skrbi, tako i u vojsci, turizmu, medijima komunikacija i drugdje (Previšić, 2000). Pojam slobodnog vremena objašnjen je u različitim enciklopedijama, znanstvenim časopisima te stručnim knjigama i udžbenicima. U Enciklopedijskom rječniku pedagogije (1963) pojam slobodno vrijeme tumači se kao vrijeme u kojem je pojedinac potpuno slobodan i kad vrijeme može ispunjavati i oblikovati prema vlastitim željama, a ne prema vanjskoj nuždi ili po nekoj za život neophodnoj potrebi.

Često se slobodno vrijeme zamjenjuje pojmom "dokolica". U svom izvornom značenju dokolica je upravo slobodno vrijeme. Dokolica, slobodno vrijeme, dokonica; dokoličan je onaj koji nije zauzet poslom; koji je besposlen, dokon (Anić, 2009).

Vrijeme u kojem je mladi čovjek oslobođen od škole i školskih obveza, eventualnih obveza koje od njega traže roditelji, npr. u vezi s porodičim ili bilo kakvim drugim zaduženjima, kada nije okupiran poslovima koje od njega zahtijeva društvo, a koje sam nije preuzeo potpuno dobrovoljno (Janković, 1973).

Vukasović (2001) slobodno vrijeme definira kao vrijeme u kojem je pojedinac oslobođen poslova, obveza i dužnosti prema porodici, školi, poduzeću ili široj zajednici; vrijeme koje on može oblikovati i ispuniti aktivnostima prema osobnim željama i zanimanjima, radi zadovoljavanja vlastitih sklonosti i razvijanja sposobnosti.

O pojmovnom određenju slobodnog vremena postoje različita mišljenja. Za neke je ono vrijeme koje pojedinac ima na raspolaganju bez ikakve obveze. Prema drugima slobodno je vrijeme prilika za ostvarenje čovjekove slobode i osobnog razvoja. Neki upozoravaju na opasnost kada se slobodno vrijeme svede na pasivno korištenje raznolikih sadržaja koji se nude. Danas nije problem kako doći do slobodnog vremena, već kako ga ispuniti (Rosić, 2005).

Slobodno vrijeme tumačimo kao dio života svakog čovjeka, postoji svakoga dana i u svakoj sredini, ali je različito s obzirom na dob, spol, zanimanje, mjesto boravka, razvijenost sredine, stupanj interesa, ciljeve društvenog poretka i njegove mogućnosti. Ovo vrijeme čovjek može koristiti za odmor, zabavu, za stjecanje novih iskustava i kulturno bogaćenje (Rosić, 2005).

Slobodno vrijeme značajan je fenomen suvremenog društva, jedan od središnjih problema današnjice i faktor koji može imati značajnu ulogu u razvoju suvremene civilizacije i kulture. Ono je univerzalna pojava modernog društva, njegovo je smisljeno provođenje pedagoška kategorija i važno područje odgojnog rada (Previšić, 2000).

Mladom čovjeku slobodno vrijeme znači i široku mogućnost za razvoj i provjeru svojih sposobnosti; u njemu on otkriva svoje interese i sklonosti, upoznaje sebe i druge, slobodno uređuje i razvija odnose prema drugima, prema sebi, prema sredini, na svojevrsan način upoznaje i razvija svoje potrebe, upoznaje i mijenja okolnosti, naročito za potvrđivanje i učvršćivanje svoga slobodnog vremena (Rosić, 2005).

2.3 Historijski osvrt slobodnog vremena

Čovjekovo slobodno vrijeme predmet je rasprava od antičkih vremena pa sve do danas, ali se kao društveni fenomen proučava tek u industrijskom društvu. Na samom početku društvenog razvoja, za većinu ljudi bilo je to neko sasvim neodređeno vrijeme, dok je danas neizostavni dio čovjekove svakodnevice. Također, podjela rada imala je izravan utjecaj na prava i mogućnosti pojedinca u korištenju slobodnog vremena. Božović (1979, prema Rosić, 2005) navodi da je u primitivnim društvima slobodno vrijeme nastajalo u uvjetima borbe za egzistenciju. Međutim, nalazi o ukrasnim predmetima, namijenjenim potrebama življenja, upućuju na to kako ih je čovjek ukrašavao u vremenu kada nije bio zauzet za opstanak. Isto se može zaključiti i za prostor u kojem je čovjek prije obitavao, o čemu svjedoče oslikane nastambe. U prvobitnoj zajednici slobodno vrijeme ovisilo je isključivo o statusu pojedinca u porodici, odnosno plemenu.

Filozofski pak pristup slobodnom vremenu zasniva se na poimanju života koji je pripadao vladajućoj klasi. Ono se tumačilo kao način življenja kojemu treba težiti. Prema tome, slobodno vrijeme se nameće kao oblik bogatijeg života. Upravo su ga bogatstvo i moć toga vremena

učinili mogućim. Pravo na slobodno vrijeme polagali su građani koji su bili slobodni te su ga koristili za unapređivanje stanja uma, duha i karaktera (Rosić, 2005).

Granica između slobodnog vremena i proizvodne djelatnosti određena je klasnom pripadnošću. U antičko doba to je bila granica između robova i gospodara. Pa se tako slobodno vrijeme odnosilo samo na slobodne građane, za koje su bile organizirane razne igre, predstave i svečanosti. Uspostavom feudalnog društva, nema bitnih promjena, no može se izuzeti utjecaj crkvenih vlasti na društveni život. Crkva se tako kod plemstva uspjela izboriti za jedan slobodan dan u tjednu (to je nedjelja) kada je vrijeme određeno za molitvu i odmor. Slobodno je vrijeme, naime, svećenstvo i plemstvo koristilo organiziranjem različitih sadržaja zatvorenog tipa, na svojim posjedima. Tek je uspostavom industrijskog društva pravo na slobodno vrijeme postalo izjednačeno u društvenim slojevima. Većina teoretičara nastanak slobodnog vremena veže uz to razdoblje, upravo zbog mogućnosti što ih pruža industrijsko društvo. Slobodno vrijeme prati razvoj društva i uloge čovjeka u njemu kao pojava, djelatnost i proces (Rosić, 2005).

2.4. Slobodno vrijeme u savremenom društvu

Krajem devetnaestog i tijekom dvadesetog stoljeća za kvalitetnije provođenje slobodnog vremena podižu se kazališta, otvaraju se pučka i radnička sveučilišta, narodne i pučke knjižnice, čitaonice te vrlo značajna političko – patriotska nacionalna sokolska društva. Sportske aktivnosti također pronalaze svoju vrijednost u slobodnom vremenu čovjeka pa se tako njeguje biciklizam, planinarenje, streljaštvo, mačevanje, skijanje, nogomet, lov, ribolov i slično (Vidulin – Orbanić, 2008). Glavnu ulogu u provođenju slobodnog vremena ipak preuzimaju porodica i škola. Dvadeseto stoljeće tako postaje stoljeće slobodnog vremena, vremena kojeg valja korisno isplanirati i ciljano usmjeriti te vremena koje obogaćuje čovjekov život uopće (Vidulin – Orbanić, 2008).

Bilo kakvo autonomno i vrlo aktivno djelovanje kroz igru, hobi ili stvaralaštvo podrazumijevaju konkretne i planirane aktivnosti koje mogu dovesti do temeljnih promjena u životu. Slobodno, ali osmišljeno vrijeme, čine život smislenijim, raznovrsnijim, organiziranijim i kreativnijim. Mladi svoju individualnost razvijaju primjerenim programima, amaterski upoznaju znanstveno – tehničke – umjetničke – sportske sadržaje i aktivnosti. No, slobodno je vrijeme uvelike određeno

društvenim položajem mladih, njegovim cjelokupnim životnim iskustvom te izgrađenim navikama, isto tako i njegovim individualnim potrebama i mogućnostima koje mu pruža društvena sredina. Njihov je izbor hoće li oni to vrijeme provesti opuštajući se, aktivno ili pasivno, u zabavi, igri ili stvaralaštvu (Vidulin – Orbanić, 2008).

Vidulin – Orbanić (2008) navodi četiri potrebe mladih koje uviđamo u današnjem poimanju slobodnog vremena, a to su: potreba za zabavom, potreba za odmorom, potreba za rekreacijom i potreba za kulturnim aspektom provođenja slobodnog vremena.

Potreba za zabavom - zabava zapravo služi mladima za ispunjenje vremena koje im ostaje na raspolaganju nakon obavljenih školskih obveza, a upravo zabavni sadržaji iziskuju malen ili nikakav angažman. To vrijeme koriste izlazeći u disko klubove, gledajući televizijski program, čitajući „novine“, slušajući muziku različite kvalitete. Takva je „kultura“ stvorena prema masovnim normama industrijske proizvodnje, raširena je sredstvima masovne difuzije i obraća se široj populaciji.

Potreba za odmorom – odmorom pojedinac obnavlja svoje produktivne i reproduktivne snage, opušta se od napetosti svakidašnjeg života. Odmor se može shvatiti kao pasivan čin, ali i kao regeneracija snage i energije. Odmor može biti mirno opuštanje, san ili drijemanje, ali svakako i listanje časopisa ili čitanje knjige. Vrijeme odmora također se može iskoristiti i tehnikama opuštanja na primjer bavljenje jogom. Odmor sve više iščezava iz dnevnog života zbog užurbanosti suvremenoga načina života i pritiska okoline.

Potreba za rekreacijom – već desetljećima egzistiraju različiti oblici okupljanja djece i mladih u školskom razdoblju u izvannastavne i izvanškolske aktivnosti kao što su sportske aktivnosti, kulturno – umjetničke, tehničke i ostale srodne aktivnosti. Najčešće se odvijaju u sklopu škole, udruga, organizacija, pokreta i saveza koji su otvoreni svima koji se žele uključiti, omogućavajući bavljenje konkretnim programom.

Kulturni aspekt provođenja slobodnog vremena – kultura je širi pojam društva, uključuje materijalna i duhovna dobra; ona održava i prenosi tradiciju; pojam kulture uključuje znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, zakon, običaje, odnosno kulturne činjenice i građu; kultura označava proizvodnju novog mišljenja, potiče otkriće i stvaralaštvo. Kulturni aspekt slobodnog

vremena podrazumijeva vrijeme pogodno za razmišljanje i za stvaranje kritičkog stava prema pojavama i svijetu. S njim se povezuje obrazovni sistem, koji treba naučiti kako učiti te kako kvalitetno ispuniti slobodno vrijeme. Organizirane kulturno – umjetničke aktivnosti osiguravaju kulturni prosperitet, potiču razvoj sposobnosti, umijeća, vještina, njeguju stvaralaštvo, ali i navikavaju mladež na kulturu provođenja slobodnog vremena.

U tom smislu kultura osigurava osobno i društveno vrijedan i koristan način života. Pod kulturom provođenja slobodnog vremena podrazumijeva se pozitivan i optimalan aspekt njegovog korištenja u vidu učenja, usavršavanja, razvijanja osobnosti i stvaralačkog doprinosa. Slobodno vrijeme je iznimno pogodno za usavršavanje osobnosti, kako na intelektualnom, tako i na emocionalnom planu. U njemu se stvaraju uvjeti za razvoj dispozicija, sklonosti, vještina, također se otkriva i nadarenost za određeno područje te pogoduje razvoju svih ljudskih kvaliteta. To je vrijeme za kritičko promišljanje, osobnu nadogradnju, stvaranje, za odgoj i učenje, kulturni doprinos te za promicanje kulture življenja. Škola nudi posebne programe namijenjene učenicima u slobodnom vremenu, a upravo preko tih programa afirmira se velik broj djece, a škola dobiva specifičan pečat prepoznatljivosti. Upravo sudjelovanjem odnosno uključivanjem u kulturu, samim time i u kulturne aktivnosti, u svom procesu samoostvarenja pojedinac biva sam stvarateljem kulture, odnosno stvarateljem društvenog i osobnog identiteta. U današnjem društvu mali se broj populacije okreće kulturnim vrijednostima i aktivnostima koje doprinose oblikovanju opće kulture. Odgovor na pitanje na koji način mlade educirati o kulturi provođenja slobodnoga vremena, pronalazi se u školi kao instituciji jer je upravo škola pravo mjesto za to. Kvalitetne izvannastavne aktivnosti mjesto su učenikova suživota s drugima, druženja i razvoja. Školskim i izvanškolskim aktivnostima mladima se pruža „ruka pomoći i podrške“, a na njima je hoće li je oni prihvatiti ili odbiti.

2.5 Slobodno vrijeme mladih kroz prikaz istraživanja

Osobito zanimanje dosadašnjih istraživanja usmjereno je na pojedine aktivnosti slobodnog vremena i njihovu ulogu u procesu odrastanja. Neka od tih istraživanja zahvaćaju cjelinu aktivnosti u slobodnom vremenu (Jerbić, 1970, 1973; Ilišin, 2000; Mlinarević, 2004) dok se neka usmjeravaju na specifične oblike korištenja slobodnog vremena: kulturne aktivnosti (Ilišin,

1988), mediji (Ilišin, 1999a; Ilišin i sur., 2001), zabava (Leburić i Relja, 1999) te razloge zbog kojih se mladi koriste tim aktivnostima. Iz navedenih istraživanja može se zaključiti da su pojedinačne aktivnosti slobodnog vremena mnogobrojne te da se mogu klasificirati na razne načine, ovisno o kriterijima klasifikacije: prema manifestnim oblicima njihova izražavanja (Jerbić, 1970, 1973; Ilišin, 1988) i prema funkcijama koje ispunjavaju u životu mladih u slobodnom vremenu (Ilišin, 1999b; 2001; Leburić i Relja, 1999).

Ilišin (2000) govori o postojanju triju kulturnih obrazaca u provođenju slobodnog vremena - elitni, urbani i ruralni, koji su znatno ovisni o socijalno-obrazovnom statusu i podrijetlu ispitanika. Vrlo slične rezultate autorica dobiva i u pogledu razmatranja odnosa mladih i televizijskog medija (Ilišin, 1999a), medija uopće (Ilišin i sur., 2001). Ona uočava da, osim različitih medijskih obrazaca koji su istraživanjem utvrđeni, „gledanje televizije je najzastupljenija aktivnost u slobodnom vremenu" te da su „u takvom načinu provođenja slobodnog vremena mladi izrazito homogeni, a relativno malobrojne razlike javljaju se tek u pogledu odabira programa". Autorica također prikazuje odnos prema društveno neprihvatljivim ponašanjima, a rezultati pokazuju da adolescenti iskazuju izrazitu liberalnost (ili možda iskaz bunta) prema oblicima društveno nepoželjnih ponašanja, što upućuje i na hedonističko-konzumentsku orijentaciju mladih u strukturiranju slobodnog vremena (Ilišin, 1988,1999b; Ilišin i sur., 2001). Istražujući kulturu i zabavu mladih u slobodnom vremenu, Leburić i Relja (1999) utvrđuju da su diskoklubovi najčešće korišteni oblik zabave među mladima toga vremena. Nakon diska slijede u znatno nižem opsegu kafići, kino i kućni tulum. Iz rezultata istraživanja autorice zaključuju da prostori u kojima mladi provode svoje slobodno vrijeme imaju prije svega socijalizacijsku funkciju, ali da su ti prostori i mjesta za „pražnjenje nagomilane energije". Zanimljivost istraživanja jesu podaci koji govore da mladi, premda samosvojni, imaju prilično tradicionalne sustave vrijednosti koji determiniraju njihov pogled na svijet, a što bi bilo u izravnoj suprotnosti s njihovom hedonističko-zabavljачkom orijentacijom. Autorice stoga zaključuju da mladi pojedinim aktivnostima i prostorima u kojima se te aktivnosti zbivaju ne pridaju vrijednosnu komponentu nego isključivo dokoličarsko-socijalizacijsku, unutar koje „ne tretiraju apsolutno nikakve edukativne i u tom smislu individualno-formativne činitelje" (Leburić i Relja, 1999,179). Istraživanje Ilišin (1999b) daje rezultate mladih u preferiranju određenih aktivnosti. One se međusobno najviše razlikuju s obzirom na stupanj obrazovanja, zanimanje, provenijenciju te rezidencijalni i bračni status. Komparacija između mladeži i starijih potvrdila je

da mladi provode znatno bogatije i svestranije slobodno vrijeme jer gotovo u svim promatranim aktivnostima participiraju znatno više od starijih. U tom se kontekstu u istraživanju pokazalo da ruralno podrijetlo i domicil (slično nižem obrazovanju, zanimanju s nižim kvalifikacijama i življenjem u braku) djeluje restriktivno na participaciju u većini promatranih aktivnosti. Interdisciplinarnim istraživanjem slobodnog vremena mladih Plenković (2000) upozorava na nužnost prevladavanja pasivističkih i konzumentskih oblika koji dehumaniziraju i pasiviziraju mladež, kao i na programe aktivnoga slobodnog vremena, pozitivno usmjerenog za svestrani razvoj ličnosti, prema temeljnim idealima slobode i samoaktualizacije. Navedeno upućuje na problem u ponudi sadržaja i prostora za slobodno vrijeme škole, okružja i šire društvene zajednice u nas, što je jedan od poticaja za ovaj rad. Provedeno istraživanje (Mlinarević, 2004) daje rezultate procjene srednjoškolaca na njihove aktivne i pasivne stilove slobodnog vremena i to aktivno sudjelovanje u stvaralaštvu i sportu u strukturiranim sadržajima te pasivnost u zabavi i nestrukturiranim slobodnovremenskim stilovima. To signalizira i prisilnu pasiviziranu dokolicu u pojedinim lokalnim sredinama u čemu svakako mogu pomoći prijedlozi učenika za podizanje razine kulture slobodnog vremena mladih. Naime, mladi govore o sebi najviše kroz stvari s kojima su u neposrednom kontaktu, kao što su glazba, film, likovni izričaj, literarni uradak, istraživački projekti, festivali, koncerti, klubovi, kafići, sport, televizija, časopisi i sl. Time i stil života mladih predstavlja način zadovoljavanja osobnih potreba pojedinca u određenoj društvenoj dinamici. Zajednički nazivnik tih istraživanja jest kvantitativna metodologija kojom se istražuje struktura slobodnog vremena mladih, vrijednosti, interesi, stavovi i aspiracije djece i mladih u slobodnom vremenu. Previsić (2000) ističe da je slobodno vrijeme prije i nakon svega, bar kad su u pitanju djeca i mladi, pedagoški problem. Mladi predstavljaju specifičnu subpopulaciju unutar ljudskog društva koja zbog svoje oskudnosti iskustva traže intencijalni napor društva kako prostor slobodnog vremena ne bi postao prostor besmisla ili mogućih društveno nepoželjnih ponašanja mladih, a čije posljedice osjeća društvo u cjelini - trenutačno kao društvenu opasnost i u budućnosti kao stil življenja (Perasović, 2000). U istraživanjima tog problema pristupa se s dva polazišta: s polazišta količine i kvalitete provođenja tog odsječka vremena i s polazišta različitih rizičnih ponašanja i moguće prediktornosti stilova slobodnog vremena na njih (Ilišin, 2000). Kada su, pak, u pitanju vrijednosti kojima djeca pridaju značenje, uočava se "da se nalazimo pred populacijom koja je u pogledu zastupanja vrijednosti prilično homogena" (Radin, 2001, 86), ali se ispitanici ipak statistički značajnije razlikuju po nezavisnim

varijablama spola, dobi, teritorija i važnosti vjere u vlastitom sustavu vrijednosti. Bammel (1993) navodi činjenicu da današnji adolescenti pred televizorom provedu i do šest sati dnevno, a u prosjeku 40% slobodnog vremena američkih srednjoškolaca provodi pred TV-om. Jedina «aktivnost» koju američki adolescenti prakticiraju više od gledanja TVa jest spavanje. Ilišin (2001) iznosi zaokupljenost medijima kao jednu od karakteristika suvremenog društva te nastavlja kako je potiskivanje starih na račun novih medija kratkotrajno pa se nakon nekog vremena korisnici vraćaju uobičajenoj uporabi starih medija, ali uz stjecanje navike upotrebe i novih. Haywood i suradnici (1995) na sljedeći način tumače razlike u provođenju slobodnog vremena mladih:

1. Slobodno je vrijeme preostalo vrijeme (dakle, sve ono vrijeme koje preostane nakon rada i obveza koji moraju biti dominantna karakteristika života).
2. Slobodno je vrijeme aktivnost (zadovoljstvo u igri, rekreaciji).
3. Slobodno je vrijeme funkcionalno (odnosi se na socijalno poželjne funkcije kao što su obrazovne, terapijske, kompenzatorske ili funkcije društvene kontrole).
4. Slobodno vrijeme kao prava sloboda (ima za cilj postizanje unutrašnjeg zadovoljstva, subjektivno je obilježeno i kao takvo utječe na kvalitetu života pojedinca).

Rezultati istraživanja pokazuju kako slobodno vrijeme djece i mladih nije identično slobodnom vremenu drugih socijalnih skupina ni po svom trajanju ni po svom sadržaju, ni po svojim aspiracijama, ali ponajprije zbog svoje uloge u razvoju mlade ličnosti koja ne posjeduje dovoljno fizičkih, psihičkih, intelektualnih i materijalnih snaga da samostalno i suvereno ovlada tim poljem vlastitog egzistiranja. Slobodno vrijeme mladih veliki je vremenski prostor. Svojom životnošću, sadržajima i oblicima primjenjiv je i interpoliran u život mladih. Ako je nedovoljno osmišljen i vođen, prostor slobodnog vremena može postati izvorištem neprihvatljivih ponašanja i ovisnosti. Stoga je važno pomaganje mladima u organizaciji i strukturiranju slobodnog vremena i uključivanje mladih u kreiranje programa. Valja pritom voditi brigu o njihovim stvarnim potrebama za zabavom, druženjem, ali i za aktivnostima koji sadržavaju izazove i istraživanje te iziskuju fizički i mentalni napor. Dosadašnja istraživanja pokazuju da je "slobodno vrijeme ono područje svakodnevnog života u kojem se mladi najranije osamostaljuju i u kojoj je njihova autonomija najveća" (Ilišin i sur., 2001, 98). Samo onda kada slobodno vrijeme postane prostor

u kojem se mladi osjećaju zadovoljnima i ostvarenima, u kojem su „spontani, kreativni i prirodni“ (Fulgosi, 1997, 29), u kojem ostvaruju „oceanske osjećaje“ i u njima prepoznaju sebe, možemo biti sigurni da je slobodno vrijeme ispunilo svoje funkcije i pridonijelo razvoju mlade osobe. Upravo su, dakle, osnova slobodnih aktivnosti sloboda izbora i postojanje motivacijskog sklopa koji uvjetuje izbor.

Pod društveno prihvatljivim aktivnostima slobodnog vremena razumijevamo sve one aktivnosti čija je uloga odmor, razonoda i samoostvarenje ličnosti. One su uvijek, pa i onda kada označavaju samo odmor i razbibrigu, planirane i sadržajno osmišljene, a motivacijski istinski utemeljene i razvojno usmjerene. Nije bitno koliko je vremena na raspolaganju već kako je to vrijeme iskorišteno i kakve su posljedice samog angažmana. Općenito govoreći, može se reći da je njihova svrha „korištenje“ vremena. Iz upravo navedenih razmišljanja o pedagogizaciji prostora slobodnog vremena i njezine razvojno-kreativne usmjerenosti, već od najranijih dana djetinjstva nužno je razmotriti i istražiti moguće organizacijske oblike strukturiranja toga prostora. Time je ono polje odgojnog djelovanja, a važni čimbenici socijalizacije jesu porodica, škola, vršnjaci, mediji i društvo. Svi oni imaju neprijeporno djelovanje u prostoru slobodnog vremena mladih. Ako slobodno vrijeme shvatimo kao prostor samoaktualizacije i ostvarenja osobnosti, sasvim je razumljiv interes pedagoga za razumijevanjem, istraživanjem i unapređivanjem tog područja odgojnog djelovanja. On proizlazi i iz cilja odgoja koji izražava usmjerenost na osobni razvoj učenika, njegovo osposobljavanje za kvalitetno, aktivno i odgovorno življenje, proizlazi iz potrebe odgoja za korištenje slobodnog vremena koje obogaćuje i razvija osobnost te pretpostavlja vrijeme ispunjenja kreativnim djelovanjem i aktivnostima na osobnom razvoju i usavršavanju. Porast broja znanstvenih otkrića i tehničkih inovacija, nagli razvoj tehnologije, usavršavanje i povećanje proizvodnje, potrošnje i profita, djelotvornost, racionalizacija i informatizacija u zavisnosti su od stupnja društvenog razvitka. Izloženost djece i mladih sve brojnijim utjecajima potrošačkog društva, zahtjevi i očekivanja koja pred njih postavljaju roditelji, škola, društvo, izostanak odgovarajuće komunikacije i topline ljudskih odnosa, neprimjerenost nastavnih postupaka koji u prvi plan stavljaju kvantitet (količinu činjenica i podataka) umjesto kvalitete (trajnosti i uporabljivosti znanja stečenog kroz iskustveno učenje, osobnu aktivnost i doživljaj vlastite vrijednosti), dovode do korištenja slobodnog vremena kao prostora „bijega od realnosti“, pritisaka i frustracija. U takvim okolnostima prostor slobodnog vremena postaje otvoren za brojne oblike nepoželjnih i društveno neprihvatljivih

utjecaja i ponašanja. Stojeći u raskoraku između realnih uvjeta i naraslih potreba i stremljenja, mladi ponekad ulaze u svijet onih ponašanja koja omogućavaju realizaciju vlastitih potreba bez obzira na „cijenu“ koja se za to mora platiti, tj. ulaze u svijet društveno neprihvatljivog ponašanja. Svjedoci smo da je nasilničkog ponašanja sve više upravo u populaciji adolescentskih skupina, što je način komunikacije i skretanja pozornosti na sebe.

Raspon od mogućeg, potrebnog i korisnog, čovjek suvremenog društva teško prepoznaje i premošćuje. Promjene su nova prilika i izazovan zahtjev. Nove tehnologije i tehnike, nove spoznaje, nova znanja i njihova primjena sve su sofisticiranija. Ovdje je važno napomenuti da u suvremenom poimanju demokratskog odgoja nije bit da mladi slijede promjene već da budu njihovi aktivni kreatori i nositelji. Negativnu energiju koja se pojavljuje kod mladih homogenih skupina najčešće se može usmjeriti pedagoškim djelovanjem na društveno prihvatljivo ponašanje. Stručnjaci koji mogu pomoći, psiholozi, pedagozi, sociolozi i nevladine udruge trebale bi neposredno pomagati mladima u mjestima gdje žive, i to različitim alternativnim oblicima, uključujući ih u jednakovrijedan i uvažavajući suradnički odnos za kreiranje programa za mlade. Više i češće neposrednoga rada s mladima, više pokazivanja brige i želje za njihov način je na koji se može riješiti problematičnost u kulturi mladih i u slobodnom vremenu uopće. Brojni su načini organiziranja slobodnog vremena, a škole imaju značajnu ulogu. Suvremena škola treba poticati iskustveno učenje, osobnu aktivnost i doživljaj vlastite vrijednosti i unutarnju motiviranost. Rezultat je sve veća pojavnost nepoželjnih i društveno neprihvatljivih oblika ponašanja djece osnovnoškolske i srednjoškolske dobi, od povlačenja i depresiranja, preko zlostavljanja vršnjaka i nasilja, do uporabe psihoaktivnih tvari i stimulansa. Svuda je nedostatak kreativnosti, posebice u školama. Preopterećenost školskim programima i zahtjevima okoline s jedne strane i sve veća ponuda mogućnosti «bijega od realnosti» s druge, dovode do neprimjerenih načina zadovoljavanja slobodnog vremena koje bi trebalo biti predviđeno za rad na osobnom rastu i razvoju, aktivnoj relaksaciji i kreiranju vlastitog i pozitivnog životnog stila. Tome pridonosi i zapostavljenost odgojne uloge škole koja se očituje, između ostalog, i u nepostojanju odgoja za slobodno vrijeme i u slobodnom vremenu. O kulturi provođenja slobodnog vremena u školama malo se govori. Sve se svodi na organizaciju i provođenje nekoliko oblika izvannastavnih aktivnosti, na koje škole obvezuje Zakon o osnovnom i srednjem školstvu a koje su često ograničene organizacijskim, kadrovskim i materijalnim uvjetima pojedinih škola. Tako umjesto ponude aktivnosti za koje su učenici zainteresirani i motivirani,

škole nude one aktivnosti za koje imaju uvjete. Često se događa da izvannastavne aktivnosti provode učitelji koji time samo popunjavaju satnicu, a nisu dovoljno stručni ni motivirani za „dodijeljenu“ im aktivnost. Nerijetko se također događa da učenici, i pored želje za sudjelovanjem u ponuđenim aktivnostima, zbog preopterećene redovne nastavne satnice i programa, ne mogu u njima sudjelovati.

Stanje u srednjim školama još je lošije. Ponuda izvannastavnih aktivnosti u njima često se svodi na jednu do dvije, najčešće sportske aktivnosti. Takva organizacija i ponuda ne odgovara raznolikim interesima i potrebama mladih, a ako nemaju odgovarajuću kvalitetnu ponudu ni izvan škole (što je često u manjim sredinama), prostor slobodnog vremena ostaje otvoren za sve druge, često negativne utjecaje. Danas se taj pojam proširuje na »izvanškolsko« i »neradno« vrijeme u kojem djeca i mladi imaju dodatnu priliku posvetiti se nečemu što je dio odgojno-kulturnog obzora, bavljenju sportom ili umjetnošću, neformalnoj izobrazbi, učenju stranih jezika, plesu itd. Izvannastavne aktivnosti kao prostor kreativnog djelovanja Uloga izvannastavnih aktivnosti iznimno je važna u poticanju i razvoju kreativnosti mladih. „Briga o kreativnosti u školskim uvjetima jedna je od najvažnijih zadaća suvremene škole koja prije svega mora polaziti od potreba djeteta, ali istodobno i od potreba suvremenog društva u kojemu kreativnost predstavlja osnovnu polugu razvoja.“ (Bognar, 2004, 269). Već sama riječ „izvannastavne“ ili „slobodne“ aktivnosti implicira postojanje osnovnih psiholoških uvjeta za razvoj kreativnosti: psihološka sloboda i sigurnost, što učenicima predstavlja snažan motivirajući faktor za sudjelovanje. Ako polazimo od premise da je kreativnost opća ljudska osobina i kvaliteta, univerzalna i svojstvena svim ljudskim bićima, koju pojedinci posjeduju u različitom rasponu i različitim intenzitetom, i osnova je za razvoj svakog društva (Nola, 1987), tada smo kao društvo odgovorni omogućiti i poticati njezin razvoj. Pogotovo stoga što kreativne osobe predstavljaju značajan ljudski potencijal svake zemlje i snažan faktor razvoja društva. Uloga škole u poticanju i razvoju kreativnosti mladih izuzetno je značajna. „Škole koje na prvo mjesto stave kreativnost svojih učenika umjesto bubanja mnoštva nepotrebnih činjenica imat će smisla dok će ostale biti sve više neučinkovite i često štetne za razvoj učenika, kao i cijelog društva.“ (Dryden i Vos, 2001, 187). Poznati teoretičar Ben Morris (prema: Nola, 1987, 11) navodi: „Kreativni odgoj odnosi se na radosno otkrivanje svijeta od strane djece, otkrivanje svojih ljudskih moći, snage konstrukcije i ekspresije, imaginacije i intelekta. To se događa samo onda kada ti procesi nisu pod prinudom neurotičnih pritisaka odraslih i njihove težnje za

preuranjenim rezultatima, definiranim unaprijed." Upravo stoga izvannastavne aktivnosti prema svojim obilježjima: sloboda, raznovrsnost, dinamičnost, oslobođenost krutih nastavnih planova i programa, krute discipline, ocjena, straha i dr. imaju velik potencijal za razvoj učeničke kreativnosti. Na žalost, njihov potencijal nije dovoljno iskorišten u školama.

Ponudi, organizaciji i provedbi izvannastavnih aktivnosti često se prilazi formalizirano: učiteljima se „dodjeljuju“ aktivnosti za koje osobno nemaju interesa, zanimanja i sklonosti; izvannastavne aktivnosti često predstavljaju produžetak redovne nastave i, što je još gore, dodatne nastave, pa one postaju mjesto „drila“ za natjecanja darovitih učenika; ponuda je ograničena materijalnim mogućnostima škole i opterećenošću učitelja redovnom satnicom, što ne zadovoljava različite potrebe učenika; utjecaj učenika na programe rada takvih skupina relativno je malen itd. Navedeno govori da nismo svjesni značaja i potencijala koji izvannastavne aktivnosti imaju za učenike, pogotovo s aspekta razvoja njihove kreativnosti. Naravno, postoje i škole koje potiču i razvijaju kreativnost učenika. Nije ih teško prepoznati. Često se u svojim sredinama ističu bogatstvom i raznovršnošću aktivnosti koje se u njima odvijaju, posebnim ozračjem, kulturom škole koja u njima vlada, uspjesima koje postižu njihovi učenici. Pri tom ne mislimo na obrazovna postignuća nego na uspješnost u različitim područjima kreativnog djelovanja. To su škole koje su prepoznale svoju ulogu u odgoju mladih, otvarajući im puteve za kreativno izražavanje i zadovoljavanje interesa i potreba.

2.6 Sport i rekreacija u slobodno vrijeme djece

Osim igre, odmora uz televizor, igranja računalnih igrica, čitanja, glazbenih aktivnosti ili učenja stranog jezika, sport je najčešće sljedeća asocijacija na spomen slobodnog vremena djece. Svrhovitost bavljenja sportom neosporna je i najčešće postoji konsenzus i stručnjaka i javnosti o koristi i smislu bavljenja sportom ili bilo kojom tjelesnom aktivnošću u djetinjstvu. Postoji tu i jedno osim. Ova svrhovitost dolazi u pitanje ako se dijete forsira u smislu pripreme za vrhunske sportske rezultate, ako ga bavljenje sportom na bilo koji način ugrožava i opterećuje, ako ga dijete doživljava kao teret i neugodnu obvezu, nešto što onemogućuje i sprječava druge korisne oblike korištenja slobodnog vremena, kao što je provođenje vremena u prirodi, s porodicom, prijateljima, u zabavi i drugim aktivnostima. Osim toga, licemjerni smo i nepravedni govorimo li

o važnosti bavljenja djeteta sportom, a istodobno ga ne činimo dostupnim svakom djetetu, već samo nekima.

2.7 Važnost sporta i rekreacije za djecu i uloga odraslih

Prije odgovora na pitanje iz naslova, kao i na pitanje kakvi trebaju biti sport i rekreacija za djecu, valja nešto reći o tome što smatramo sportom u širem smislu, o koristi i mogućim štetama bavljenja sportom te o ulozi odraslih u tome. Djetetov pokret, kretanje i tjelesna aktivnost kao i sve složene funkcije koje ih uključuju zaslužuju pozornost i brigu svih koji se bave djetetom, njegovim razvojem i njegovim pravima. Tjelesna aktivnost u djetinjoj dobi povezana je sa zaštitom mnogih djetetovih prava, posebice prava na psihičko i fizičko zdravlje, igru, razonodu, slobodno vrijeme te sport i rekreaciju. Dakle, kada govorimo o sportu i rekreaciji, mislimo ne samo na organizirano sportsko vježbanje i natjecanja već i na sve vrste vježbanja, kretanja, tjelesne aktivnosti, tjelesnu kulturu, tjelovježbu i gimnastiku. Mislimo time i na ples, vožnju biciklom, plivanje, planinarenje, trčanje i drugo. U prvoj polovini prošlog stoljeća fizička aktivnost bila je sastavni dio života prosječnog djeteta. Ostvarivala se kroz igru koja je bila spontana, nestrukturirana i u nju nisu bili uključeni odrasli. Uključenost u organizirani sport ojačala je u drugoj polovini 20. stoljeća. Ova se organiziranost "pomaknula" prema predškolskoj dobi, uočena je korist od organiziranosti sportskih aktivnosti, postojanja trenera, nadzora, pravila sigurnosti i provjerene opreme. No jačala su i očekivanja i zahtjevi koji su nadilazili sposobnosti i spremnost djece. Redovito vježbanje vezano je uz mnoge psihološke prednosti: bolje mentalno zdravlje, pozitivno razmišljanje i osjećanje, zadovoljstvo zbog zajedničkog vježbanja s prijateljima, članovima obitelji, vršnjacima, skretanje pozornosti od briga i frustracija, bolje raspoloženje i kardiovaskularno funkcioniranje, pozitivno raspoloženje i smanjenje negativnog raspoloženja (Cox, 2005). Često je teško odrediti granicu između fizičkih i psihičkih manifestacija djetetova razvoja. Zato ih treba razmatrati povezano. Dijete se pomoću pokreta izražava, zadovoljava mnoge svoje potrebe, pokretom poručuje, njime se koristi za razvoj, njime istražuje, putem njega komunicira i surađuje. Kretanjem se ono mijenja i razvija, stječe nove osobine, razvija svoje sposobnosti. Kroz motorički razvoj stječe kontrolu nad svojim tijelom i tako djeluje na okolinu i organizira ju. Kroz tjelesni pokret i motoričke aktivnosti ono pokazuje da može utjecati na sebe i svijet oko sebe. Stoga su psihološke posljedice tjelesnoga i motoričkog

razvoja od velike važnosti za djetetovu dobrobit, zadovoljavanje njegovih potreba i ostvarivanje njegovih interesa. Sport uči dijete timskom funkcioniranju i tomu kako njegovo ponašanje djeluje na druge.

Dijete uči raspolagati vremenom, određivati prioritete, nositi se s neugodom, pogreškama, izazovima i posljedicama loših odluka. Osim dokaza o povoljnim učincima tjelesne aktivnosti na razvoj, postoje neki dokazi i o negativnim učincima napornoga i prekomjernog vježbanja kao što su usporavanje brzine rasta, psihofiziološki poremećaji i nesposobnost za prilagođavanje na zahtjeve stresa treniranja. Djeca sve ranije počinju trenirati, pa raste i briga zbog potencijalnih negativnih učinaka na rast i razvoj. Ti negativni učinci proizlaze iz nedovoljne kvalitete uvjeta koji se odnose na sigurna igrališta i sportske prostore, opremljene sportske dvorane, financijsku dostupnost svakoj obitelji, prilagođene i poticajne programe, zaštićenost od nasilja, odgovorne i kompetentne ljude koji rade s djecom te jasnu odgovornost različitih subjekata u društvu za ovaj segment brige o djeci. Za mnogu djecu nije važno kojim se sportom bave, iako velika uključenost u nogometne klubove upućuje na drugo. Njima je važna igra, aktivnosti i zajedništvo. U Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine o aktivnostima u slobodno vrijeme, koje uključuju i izvannastavne sportske aktivnosti, govori se kao o aktivnostima kojima djeca pristupaju dobrovoljno i s jakom motivacijom te ih slobodno odabiru prema svojoj želji, interesu, sklonostima i sposobnostima. Pravobraniteljstvo za djecu shvaća djetetovo pravo na sport kao pravo na kretanje, tjelesnu aktivnost i poticanje na prihvaćanje aktivnoga i zdravog načina života. Ono nije samo ponašanje usmjereno na postignuće i uspjeh već uključuje i užitak, zajedništvo, iskazivanje vlastitih sposobnosti i svijest o vlastitom napretku. Zbog mogućih negativnih učinaka, u stvaranju uvjeta za “zdravo” bavljenje sportom, posebno je važna uloga odraslih, djetetovih roditelja, škole i učitelja, trenera, liječnika, lokalne zajednice, države i medija. Neki roditelji uopće ne prepoznaju važnost tjelesnih aktivnosti za djetetov razvoj niti za kvalitetu života uopće, pa njima problem nedostupnosti uvjeta za sport i tjelesne aktivnosti ništa ne znače. Drugi se pitaju treba li općenito djetetovo slobodno vrijeme imati edukativnu svrhu i što oni tu trebaju činiti te kako u to uključiti sport i rekreaciju, a treći se pitaju kako će bavljenje djeteta sportom te odvođenje i čekanje djeteta na treningu utjecati na roditeljsko slobodno vrijeme. Na drugoj strani mnogi roditelji imaju ili podržavaju snove o zaradi, unosnosti bavljenja sportom te se otvara novo područje ekonomskog iskorištavanja djece, koja zbog svog uspjeha i njegovih financijskih učinaka postaju gotovo

glavni izvor prihoda za obitelj, a perspektiva djetetova bavljenja sportom svodi se na imovinski i financijski aspekt. Neki, unatoč djetetovoj jasno iskazanoj preferenciji, guraju dijete u sport koji ono ne želi, dok onemogućuju bavljenje željenim sportom je pretpostavljati da se svako dijete veseli sportu i uživa u njemu. Mnogima je najveća briga točan šut i udarac loptom, reakcije druge djece, reakcije trenera, reakcije njegovih i drugih roditelja te, općenito, kako zadovoljiti očekivanja drugih. Uključenost i reakcije roditelja snažno utječu na pozitivan ili negativan doživljaj sporta u djeteta. Iako bi roditelji trebali minimalizirati rizike i jačati orijentaciju na dijete, oni nažalost često čine suprotno te se usredotočuju na sportsku izvedbu, na rezultat, na sebe i svoja očekivanja. Škola kao mjesto svakodnevnog boravka velikog broja djece treba biti mjestom poticanja djece na zdravi životni stil, mjesto uključenosti djece u neke izvannastavne oblike tjelesnih aktivnosti, mjesto promoviranja vježbanja kao dijela djetetova života, koji je jednako važan kao i akademska postignuća. Postoji niz aktivnosti usmjerenih prema tome, pa i znatni uspjesi i ostvarenja u pojedinim školama, gradovima, ali to još nije opća pojava u kojoj je škola kao sustav preuzela ulogu onoga koji se snažno brine za djetetovu tjelesnu aktivnost i nadomješta nemogućnost obitelji za uključivanje djeteta u sportske i rekreativne aktivnosti (primjerice kada obitelj nema financijskih mogućnosti za djetetovo bavljenje sportom ili ne shvaća važnost sporta za dijete). Od lokalne zajednice također se očekuje da nadomjesti ograničene mogućnosti ili nezainteresiranost obitelji i da to bude jedan od važnih ciljeva u dugoročnom planiranju razvoja zajednice te da u tome surađuje sa školom i postojećim klubovima. Treneri u svom radu stalno procjenjuju ponašanje i reakcije djeteta i grade s njim neki odnos. No oni, nažalost, često ne razumiju dovoljno ponašanje djeteta ili adolescenta koji još nije emocionalno zreo, nema razvijene sve intelektualne vještine, nije dovoljno informiran, još je u procesu usvajanja profesionalnih znanja, postavlja si mnoga pitanja o sebi, o svom životu i uspjehu prolazeći kroz razvojne krize. Pozicija trenera vrlo je moćna sa stajališta mladog sportaša, zbog čega je trener odgovoran za vrstu i kvalitetu odnosa koju će imati s djetetom. Stalna težnja za uspjehom i prijetnja neuspjeha čine ovaj sustav izrazito napetim i potencijalno stresnim za sve sudionike sportskog treninga te zahtijevaju visok stupanj tolerancije, profesionalnu kompetentnost i veliko životno iskustvo – to veće što su sportaši s kojima se radi mlađi (Milanović, 2003). Zato treneri moraju biti iznimno kompetentni za rad s djecom, što uključuje i poznavanje razvojne psihologije i metoda rada s djecom te dobivanje i obnavljanje

licencija za svoj rad. Općenito problem nastaje kad su zahtjevi i očekivanja organiziranog sporta preveliki u odnosu na zrelost i spremnost djeteta.

Preporuka je Američke pedijatrijske akademije (2001) da organizirani sportski programi za predadolescente budu komplementarni ostalim fizičkim aktivnostima, dakle da budu dopuna, a ne zamjena za uobičajenu fizičku aktivnost koja je dio slobodne dječje igre, rekreacije, programa školske tjelesne aktivnosti. Ovo drugo trebalo bi biti dostupno svoj djeci bez obzira na to jesu li uključena u organizirani sport. Liječnici i pedijatri trebali bi procjenjivati razvojnu i medicinsku spremnost za takve aktivnosti i pomagati u procjeni i vrste i intenziteta sportske aktivnosti u odnosu na djetetovu fizičku, socijalnu i kognitivnu zrelost. Također trebaju biti aktivni u sportskim organizacijama, i u praćenju djece i u definiranju ciljeva i razvijanju strategija prevencije ozljeda. Dostupnost sporta i tjelesnih aktivnosti svakom djetetu treba biti obveza države, koja ih treba osigurati a da pritom ne uvjetuje to talentom, sposobnošću ili financijskom snagom roditelja. Nažalost, bavljenje djeteta sportom danas je uglavnom prepušteno porodici, koja to plaća, često se ne snalazi u ugovornim odnosima i iznenađena je financijskim aspektom sportskih dječjih aktivnosti. Pritom država zanemaruje financijska ograničenja obitelji, posebice u doba ekonomske krize, kao i pravo na sport i rekreaciju djece koja odrastaju u udaljenim krajevima, na otocima, u ruralnim i planinskim sredinama. Na kraju, i mediji bi trebali promovirati koristi od bavljenja sportom i rekreacijom. Trebali bi utjecaj na svoje konzumente upotrijebiti za isticanje pozitivnih strana kao i za upozoravanje na one negativne.

2.8 Utjecaj medija na djecu i fizičku aktivnost djece

Mediji su komunikacijsko sredstvo za prijenos poruka, informacija, obavijesti širokom krugu ljudi. Razlikujemo ih prema tipu, razini i programu. Prema tipu razlikujemo: televizija, film, tisak, knjiga, fotografija. Po razini ih dijelimo na: lokalne, nacionalne i međunarodne, dok se po programu očituju kroz: javne ili komercijalne. Mediji su obuzeli svijet u suvremenom društvu, danas sve ide putem medija, a osobito doticaj s javnim svijetom. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=39312>)

2.8.1. Medij knjiga

Knjiga je medij koji pripada tiskanom tipu medija. Knjige su prvi mediji s kojima se djeca susreću, počevši od slikovnica. Djeca u najmlađoj dobi počinju sa slikovnicama, putem kojih upoznaju svijet oko sebe i one su jako važne za njih. Dijete slikovnim putem dobiva informaciju i ispričanu priču, prvo će mu roditelji, odgajatelji ili ostali u njegovoj blizini čitati slikovnice, ali dijete će kroz svoj razvoj i napredak samo početi prepoznavati slike i pričati o njima, npr. dijete će prepoznati životinju na slici, a roditelji ga mogu pitati kako se ta životinja glasa? Tako će dijete naučiti o onome što vidi na slikama, te obogatiti njegovo znanje. Nakon slikovnica u malo starijoj dobi ali također počecima, dijete se susreće i s bajkama. Vladimira Velički u svojoj knjizi: „Pričanje priča- stvaranje priča“ objašnjava zašto je važno djeci pričati priče i bajke i kakav utjecaj one imaju na djecu. Bajka sama u svojoj definiciji u kojoj se isprepliće moć i nadnaravnost sa zbiljom, zanimljiv je sadržaj za djecu. Bajkama djeci prenosimo da je život dobar i da se u njemu treba boriti za dobro. Bajke upravo to prikazuju borbu za dobro unatoč svim problemima i nedaćama koje nas snađu na tom putu pobjeđivanja dobra. Osim toga, uče djecu suočiti se s problemima i rješavati ih na pravilan način, uče da se okruže dobrim osobama, i ne padnu pod utjecaj loše okoline po njih. Ključna uloga je ona pripovjedačka, pripovjedač je osoba s talentom koji je svladao vještinu i kompetencije pripovijedanja. Način na koji osoba prenosi priču djeci jako je važan. Pripovjedač mora biti jasan, razgovijetan, koristiti geste, mora biti upoznat s pričom i znati ju napamet, odabrati djeci poznatu priču, upotrebljavati dobre naglaske i njegovati vrednote govorenog jezika, i ono najbitnije održavati kontakt očima. Preporučljivo je da koristi rekvizite, sredstva i pomagala kako bi lakše priču približio djeci. A i djeca jako vole rekvizite, njima će biti zanimljivije, a kasnije ih zajedno mogu iskoristiti u druge svrhe. Pripovjedač pričanjem priče djetetu bogati vokabular, razvija govorne kompetencije, kreativnost, sposobnost izražavanja, koji su vrlo bitni čimbenici djetetove izgradnje i daljnjeg odgojno-obrazovnog procesa. (Velički, 2013)

2.8.2 Televizija

Djeca gledaju televiziju zbog 3 razloga: humor, neustrašivi junaci i akcija. (Mikić, 2001). Djeca često nemaju mogućnost razlikovanja mašte i stvarnog svijeta što može biti veliki problem. Obzirom da tv vrlo vjerodostojno prenosi i predstavlja sve sadržaje, sličnost junaka i situacija sa stvarnim svijetom može dijete odvesti u krivom smjeru. Dječaci koji preferiraju akciju, poistovjećivanjem s akcijskim junacima izlažu se opasnosti da se i oni sami tako ponašaju, jednako tako i djevojčice koje vole sadržaje prožete emocijama imaju rizik od oponašanja loših osobina svojih idola. Osim rizika za poistovjećivanjem sa glumcima, postoji rizik i ovisnosti o tv-u, dijete koje provodi puno vremena ispred tv-a i kojemu tv zamjenjuje kvalitetno provedeno vrijeme s roditeljima i njegovim bliskim okruženjem, često će tražiti utjehu i pronaći svoj svijet jedino u televiziji. Dijete zbog utjecaja televizije može biti lišeno komunikacije sa stvarnim svijetom, što stvara socijalnu neaktivnost, te utječe na intelektualnu stranu djeteta. Dijete se jako brzo i neprimjetno navikne na televiziju, i nauči ga samo koristiti. Stoga je najvažnija okolina u kojoj dijete gleda tv, najbolje je da dijete gleda tv u prisutnosti svojih roditelja, jer će tako zajedno provoditi vrijeme, a roditelji će odabrati sadržaj te će o njemu s djetetom razgovarati, što će pomoći da dijete ne shvati doslovno sve što vidi i da na zdrav način prihvati sadržaj koji gleda.

2.9 Utjecaj medija na fizičku aktivnost djece

Gledanje televizije je najzastupljenija aktivnost dječjeg slobodnog vremena. Agencija za elektroničke medije (AEM) i UNICEF su 2014.godine proveli istraživanje o tome koliko djeca gledaju televiziju, te je istraživanje pokazalo da 56% djece provede od 1-3 sata dnevno pred tv ekranima, a da u prosjeku 3 sata dnevno gledaju televizijski program. Podaci ispitivanja pokazali su i da 50% djece gleda televiziju bez roditeljskog nadzora. (https://www.unicef.hr/wpcontent/uploads/2016/01/infografika_gledanje-TVa_FIN1.pdf)

„Djeca su unutar obitelji češće ona strana kojoj se nameću stajališta i čije se mišljenje ne poštuje, njih se ne sluša s dužnom pozornošću i u dostatnoj mjeri i demonstrira im se zaštitnički sveznajući stav koji destimulira iskrenost i otvorenost. Transponirano na izgrađivanje kvalitetnog

odnosa djece prema medijima, dobra komunikacija uključuje obvezu roditelja da moguće zabrane trebaju argumentirano objasniti i da s djecom trebaju komentirati medijske sadržaje, ali i poštovati njihova razmišljanja (i onda kada se ne slažu s njima), čime im pomažu vrednovati i shvatiti te sadržaje i moralne poruke.“ (Ilišin, 2003, str.18).

Na djecu ne utječu sami mediji, već i okolina u kojoj uče o medijima, u obitelji učimo o medijima počevši od roditelja, a onda i ostalih članova u djetetovoj okolini. Stoga je izrazito bitno da roditelji kontroliraju sadržaj koji djeca gledaju, koliko ga gledaju, te da razgovaraju o gledanom sadržaju kako bi on što bolje utjecao na dijete. Iz ovih ispitivanja može se zaključiti da su djeca poprilično fizički neaktivna što nikako ne ide u prilog njihovom razvoju. Osim toga dostupnost i raznovrsnost sportskih sadržaja od klasičnog 15-minutnog programa vježbanja u odgojnim skupinama do specifičnih sportskih programa izvan vrtića. Dobro organizirani programi vježbanja moraju utjecati na fizičko i mentalno zdravlje djeteta, a područja koja će tome doprinijeti su: zdravlje, kontrola težine, kondicija, motorički razvoj, kognitivna znanja, osobnost, socijalni razvoj. Preporuča se da se dijete navikava već u predškolskoj dobi na pravilnu prehranu i redovitu tjelesnu aktivnost, jer će mu navike koje tada stekne ostati za cijeli život, te je takav pristup prevencija od mogućih bolesti uzrokovanih nedovoljnom kineziološkom aktivnosti. Osim sprečavanja bolesti, redovitom tjelesnom aktivnošću postizemo povećanu potrošnju energije i hrane unesene u organizam. Kako se radi o najmlađima među kojima su česta nepromišljena vršnjačka ruganja, dobro je da se redovito kontrolira težina kako bi se smanjio rizik od lošeg utjecaja na mentalno zdravlje. Kondicija kao važan čimbenik djetetova sportskog života zahtjeva redovitu kineziološku aktivnost koja poboljšava antropološki status djeteta. Djeca u predškolskoj dobi motorička znanja svladavaju postupno od osnovnih kretnji poput puzanja, hodanja, trčanja, skakanja, preko sportskih elemenata (gađanja na koš, dodavanje lopte) do kompleksnijih kretnih struktura. Vježbanje i kineziološka aktivnost ne utječu samo na fizički razvoj već i na cjelokupnu osobnost pa tako i na intelektualni razvoj. „Razvoj specijaliziranih motoričkih vještina integrira znanje i mišljenje s koordiniranim mišićnim pokretima“ (Clancy, 2009, str.24). U stvaranju osobnosti treninzi i sport djeci može puno pomoći za svladavanje osobina potrebnih za odrastanje poput: samokontrole, odgovornosti, objektivnosti. Također ih odvlači od njihovih briga i potištenosti, te pridonosi smanjenju stresa. A druženje s ostalom djecom podučava ih u razumijevanju svoje vršnjačke okoline i usavršavanju komunikacije, stoga djeca koja su tjelesni neaktivna imaju veću mogućnost za

smanjenu fizičku sposobnost i mogu biti socijalno uskraćeni jer će teže sklapati prijateljstva. (Hraski, 2002)

2.10 Kulturni aspekti provođenja slobodnog vremena

„Kultura je svekoliki način života nekog naroda. Ona je složena cjelina koja uključuje znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, zakon, običaje i sve druge sposobnosti i navike čovjeka kao člana društva“ (Vidulin-Orbanić, 2008., 23.). Nju se može promatrati u „širem“ i „užem“ smislu. Pojedini autori (Žugaj i dr., 1992.) pod kulturom u širem smislu podrazumijevaju svekoliko postignuće ljudskog roda koje obuhvaća sva materijalna i duhovna dobra. Oni kazuju kako je kultura složena cjelina, sveobuhvatan intelektualni pothvat. „Kultura je dio kako prošlosti tako i sadašnjosti te budućnosti, sve stečeno promišljanjem i stvaralaštvom, kreativnošću i inovacijom. Kao takva, kultura djeluje u oštrm kontrastu s komercijalnom sferom u kojoj su svi fenomeni reducirani na korisnost, a svrsishodnost postaje prihvaćena norma ponašanja“ (Rifkin, 2005.). Kultura u užem smislu podrazumijeva čitav niz različitih pojmova i kategorija, na primjer:

- lijepo i pristojno ponašanje pojedinca (kulturan dječak)
- društvene skupine (studentska kultura, nogometni navijači, mladi konzervativci i dr.)
- vremensko razdoblje ili epohu ujednačenih stilskih karakteristika (antička kultura, kultura renesanse i dr.)
- način života i ponašanje pojedinih naroda ili skupina naroda (kultura Inka, zapadnoeuropska kultura i dr.)
- stvaralaštvo vjerske zajednice (kršćanska kultura, islamska kultura i dr.). (Žugaj i dr., 1992., 207.)

Kulturu možemo definirati i kao povijesnu i društvenu kategoriju koja se mijenja s promjenama društvenih uvjeta, na koje i sama utječe. Značajno je da kultura sadrži dvije osnovne sastavnice: održavanje i prenošenje postojećih, stvorenih kulturnih vrednota (tradiciju) i proizvodnju novih na temelju pozitivne tradicije, ali ne samo na osnovi mišljenja i prenošenja nego i na osnovi

otkrića i stvaralaštva. Kulturu se ne može definirati jednoznačnom zatvorenom i jednom zauvijek stvorenom definicijom, jer je ona otvoreni sustav značenja koji pojedinci stalno reinterpetiraju kako bi definirali svoju poziciju u društvu. Kultura mladih i njihovo ponašanje u slobodnom vremenu postaju područja putem kojih se može doznati što oni uistinu misle, jer se tiču svega što mladi osjećaju, vrednuju, nadaju se, a što se može primijetiti u njihovu životu, jeziku, glazbi, modi ili idolima. (Leburić i dr., 2001.)

Pod kulturom provođenja slobodnog vremena podrazumijevamo pozitivno korištenje slobodnog vremena u vidu učenja, usavršavanja i stvaranja. U slobodno vrijeme razvijaju se vještine, talenti, nadarenosti te druge ljudske kvalitete. To je vrijeme za kritičko promišljanje, kulturni doprinos, osobnu nadogradnju i učenje. Zbog potrebe kvalitetnog iskorištavanja slobodnog vremena pojavljuju se posebni programi namijenjeni učenicima u raznim školama. Pomoću tih programa unaprjeđuju se znanja i vještine učenika a škola dobiva na značaju i kvaliteti. U današnje vrijeme pod utjecajem kapitalizacije i konzumerizma sve manji broj ljudi se okreće kulturnim vrijednostima i aktivnostima koje doprinose oblikovanju kulture. Janković još (1973.) upućuje na taj problem: „Ne nameće se samo problem organizacije slobodnog vremena već istovremeno i odgoj ljudi za slobodno vrijeme; naime, ljude treba tako odgajati da mogu ne samo kontrolirati industriju slobodnog vremena već i svojim zahtjevima i ukusom usmjeravati druge. Radni ljudi lakše i brže znaju izboriti slobodno vrijeme nego što mogu usvojiti kulturu njegova društveno-pozitivnog korištenja. Pomoću slobodnog vremena treba razviti smisao za njegovo pozitivno iskorištavanje, tako da ljudi postanu kulturni korisnici slobodnog vremena koje se danas u obliku 'dobre i loše robe' sve to više nudi na tržištu svakodnevnog života“ (Janković, 1973., 61.).

Ukoliko govorimo o kulturnom aspektu slobodnog vremena, govorimo o vremenu pogodnom za razmišljanje i za stvaranje kritičkog stava prema pojavama i svijetu (Chauchard prema: Martinić, 1977.). Potrebu kulturnih aktivnosti obrazovanja ističe i J. Fourastie (prema: Martinić, 1977., 32.) koji smatra da sudjelovanje u kulturi, odnosno obrazovnom procesu pretpostavlja čovjekovo unaprjeđenje. Martinić (1977.) naglašava da uz kulturne sadržaje treba razviti sklonost prema kulturi, upoznati ju i istražiti. Mladi sve više postaju pasivni promatrači, potpuno nepripremljeni za aktivno provođenje slobodnog vremena. Konzumiraju sadržaje koje nudi industrija zabave i mediji, te se prepuštaju dokoličarenju bez da se samostalno uključe u organizaciju slobodnog

vremena. Poblje, pojam kulture dobiva poseban značaj ako se promatra unutar brojnih oblika institucionalnog kulturnog i umjetničkog obrazovanja kroz koje se nastoji afirmirati velik broj mladih.

Naime, kulturne ustanove kao što su knjižnice, čitaonice, kazališta, muzeji, umjetničke galerije, glazbene škole i tečajevi, likovni ateljei i druge ustanove i udruge različitog usmjerenja, uz svoje redovne djelatnosti, svaka na svom području i prema svojim značajkama, organiziraju i posebne programe namijenjene mladeži u slobodnom vremenu. (Pejić-Papak i dr., 2012.).

Zasigurno, organizirane kulturne aktivnosti osiguravaju kulturnu razonodu, kojom se potiče stvaralaštvo, razvoj vještina pojedinca te se ujedno djeca i mladi navikavaju na kulturno provođenje slobodnog vremena. O tome govore sociolozi koji osobitu važnost pridaju kulturnom aspektu provođenja slobodnog vremena. Chauchard (prema: Martinić, 1977.) to vrijeme smatra pogodnim za razmišljanje i stvaranje kritičkog stava prema pojavama i svijetu. Potrebu kulturnih aktivnosti u dokolici ističe i J. Fourastié prema kojem sudjelovanje u kulturi potiče čovjekovo unaprjeđenje, pa treba razviti sklonost prema kulturi, upoznati ju i istražiti. Iz svega navedenog može se utvrditi izuzetna vrijednost značaja poticanja kulture u odgoju i obrazovanju djece. Uključivanjem u kulturne aktivnosti ustanova u kulturi djeca stječu nova znanja, razvijaju svoja umijeća i sposobnosti unutar svog slobodnog vremena, što zapravo predstavlja kvalitetu ljudskog življenja. „U pogledu organiziranja djece nužno je osim sposobnosti, poticati razvoj međusobnih demokratskih odnosa, emancipaciju, toleranciju, ali i kritičnost“ (Herceg i dr., 2010., 236.).

3. SLOBODNO VRIJEME DJECE I MLADIH

Slobodnog vremena je bilo i bit će. Stoga ga je važno sistemno, planirano i učinkovito iskoristiti jer je ono dio našega života, naša potreba i interes. Naročito je važan faktor u razvoju djece, mladih pa čak i odraslih (Rosić, 2005).

Razlog proučavanja pedagogije slobodnog vremena potaknut je prebrzim razvojem elektronskih medija koji utječu na život ljudi, a naročito onih najmlađih. Današnja računala, tableti, pametni

telefoni i Internet omogućavaju različite modele učenja, stvaralaštva, potiču kreativnost i navode nas na razmišljanje. Na ljudima je žele li to prihvatiti ili ne (Rosić, 2005).

Naime, djeca i mladi kao i odrasli slobodno vrijeme mogu provoditi i na drugačije načine. Na primjer ostvarivanje rekreacije, osnivanje športskih klubova, sudjelovanje u raznim igrama za mlade, voditi i promovirati zdrav život (Rosić, 2005). Slobodno vrijeme je svakako jedan drugačiji pristup cjelokupnom sistemu odgoja i obrazovanja u kojem dijete, učenik, mlada osoba, odrastao čovjek postaje aktivni faktor svoga razvoja. Ono oblikuje čovjekovu osobnost, razvija slobodu i vlastiti integritet (Rosić, 2005). Danas se škole trude ponuditi djeci i mladima mnogobrojne slobodne aktivnosti koje oni izabiru po vlastitom nahođenju. Učitelji također uz redovnu nastavu pokušavaju koliko su u mogućnosti i ostvariti neke aktivnosti koje bi djeci i mladima bile zanimljive. Često učenici daju svoje prijedloge kako zajedno provesti slobodno vrijeme nakon školskih obveza. U nastavi se danas sve više govori o raznim mogućnostima provođenja slobodnog vremena, tako „slobodno vrijeme“ može biti i tema na satu razrednog odjela. Ova tema može se iskoristiti i za debatu u razredu kao pozitivnih i negativnih utjecaja slobodnog vremena na mlade, odnosno izbor pravih ili pogrešnih aktivnosti u slobodno vrijeme (Rosić, 2005). Slobodno vrijeme ima više namjena, tako ono služi za zabavu, razonodu, odmor, rekreaciju, tjelesnu i psihičku relaksaciju, stvaralaštvo, razvoj ličnosti, obavljanje poslova osobne prirode kao što je odlazak u slastičarnicu, kafić, u kazalište, kino, izložbe, šetnju gradom. Ono također služi i za ljenčarenje, razmišljanje, odmor, maštanje, gledanje televizije, igranje igrice na računalu i ostalo (Rosić, 2005).

Neadekvatno korištenje i provođenje slobodnog vremena može dovesti i do lošeg društva, uzimanja droga i alkohola. Zato je zadatak roditelja, kao i učitelja, konstantno praćenje, usmjeravanje, davanje dobronamjernih savjeta mladima, kako bi razvili trajnu naviku konstruktivnog i racionalnog provođenja slobodnog vremena. Potrebno je sve ono pozitivno razvijati, bogatiti i poticati, a ono štetno sprečavati. To se može postići usmjeravanjem djece, još predškolske dobi, na zdravo društvo, uzorne pojedince, kako bi i oni sami kad odrastu to prenosili na svoje potomke (Rosić, 2005).

Kako bismo saznali što zanima djecu, potrebno je na početku školske godine ispitati njihove interese, otkriti čime se žele baviti, ustanoviti količinu slobodnog vremena te prema tome dogovoriti sadržaje i napraviti program po danima. Odgajnik nikada ne smije biti samo pasivan

promatrač već u svemu mora sudjelovati aktivno. Njegovi interesi moraju biti podložni promjenama. Ako zbog nekog razloga odgajaniku neka aktivnost postane dosadna, potrebno ju je mijenjati jer će na taj način biti zadovoljniji odnosno sretniji. Organizaciju slobodnog vremena treba ispuniti korisnim, zanimljivim i atraktivnim sadržajima koji će privući pažnju pojedinca (Rosić, 2005).

Nakon pružanja svih mogućnosti sudjelovanja u najrazličitijim aktivnostima, uvažavanjem želja i slobode izbora, od velike je važnosti i dati prostora djeci, mladima i odraslima da se opuste i da barem jedan dio slobodnog vremena provode sami sa sobom. Kako bi slobodno vrijeme bilo provedeno što kvalitetnije važan je gotovo jednak omjer organiziranog, kao i onog neorganiziranog dijela vremena (Rosić, 2005).

Zbog sve bržeg razvoja elektronike, razvijene industrije, tehničkih strojeva koji sve više zamjenjuju rad ljudskih ruku brže se i obavljaju određeni poslovi i koji su prije duže trajali te tako nastaje višak vremena. Kada je čovjek oslobođen radnih i profesionalnih obaveza, tada on slobodno raspoláže svojim vremenom. Tako je slobodno vrijeme prava stvarnost svakog čovjeka (Rosić, 2005).

Mnoga djeca, mladi pa i odrasli pitaju se svakodnevno kako na najbolji način iskoristiti svoje slobodno vrijeme. Kako se za njega pripremiti, odnosno kako za njega pripremiti pojedinca i društvo. Javlja se mnoge teškoće vezane za provođenje slobodnog vremena, upravo zato jer je nedovoljno stručnjaka koji bi proučavali i radili isključivo u aktivnostima slobodnog vremena. Često su problem i manje sredine u kojima je manja ponuda mogućnosti i mjesta na kojima bi djeca i mladi provodili svoje slobodno vrijeme. Također problem su često i sredstva, materijalni uvjeti te premali broj zainteresiranih za određenu aktivnost, koja se u tom slučaju ne može odvijati bez određene skupine djece ili odraslih (Rosić, 2005).

Rosić (2005) govori da se slobodno vrijeme ostvaruje na dva načina i to funkcionalno i intencionalno. Funkcionalno proistječe iz života u porodica, odnosno sredini u kojoj se pojedinac nalazi. Svoje neorganizirano slobodno vrijeme pojedinac provodi po individualnom programu, spontano sam za sebe, prema osobnim željama bez nekog posebno formaliziranog programa. Intencionalno slobodno vrijeme proistječe iz programiranja raznih vrednota kojima se otvaraju mnoge mogućnosti za odgoj u raznovrsnim interesnim grupacijama u kojima se rad razvija u skladu s interesima mladih. Taj organizirani dio slobodnog vremena postavljen je kao otvoreni

sistem s određenim brojem mogućih elemenata organiziranog djelovanja. Dok sudionici aktivnosti odlučuju o sadržajima, vrstama i oblicima svojih aktivnosti u slobodnom vremenu.

Činjenica je da mladi raspolažu s razmjerno više slobodnog vremena od odraslih isto kao i iz uloga koje se tom vremenu propisuju jer je za velik dio te populacije proces socijalizacije još uvijek aktualan. Slobodno vrijeme je nužnost, smisao i sastavni dio života djece, mladih i odraslih te je potrebna njegova svakodnevna prisutnost. Tijekom dana i tjedana potrebno ga je funkcionalno, fleksibilno i racionalno rasporediti i naravno, što je najvažnije, prilagoditi potrebama, željama i mogućnostima pojedinca (Rosić, 2005).

3.1. Aspekti i koncepcije slobodnog vremena

Važan zadatak društvene zajednice je uvesti slobodno vrijeme u odgojno – obrazovni proces. Kako je slobodno vrijeme, vrijeme odgoja razonode, razvoja i potvrđivanja ličnosti i socijalizacije, tako je ono i velik izazov odgoju, obrazovanju i pedagogiji (Previšić, 2000).

Janković (1973) smatra kako se na području odgoja nailazi na mnoge propuste, kako kod odraslih, tako i kod mladih generacija. Nije problem samo u organizaciji slobodnog vremena već istovremeno i odgoj ljudi za slobodno vrijeme, tako iznosi mišljenje da ljude treba odgajati tako da mogu ne samo kontrolirati industriju slobodnog vremena, već je i prema svojim zahtjevima i ukusu usmjeravati. Radni ljudi se znaju i mogu lakše i brže izboriti za slobodno vrijeme, ali je pred njima vrlo težak zadatak kada moraju usvojiti kulturu njegova društveno – pozitivnog korištenja. Pomoću slobodnog vremena treba razviti smisao za njegovo pozitivno iskorištavanje, tako da ljudi postanu kulturni korisnici slobodnog vremena koje se danas u obliku „dobre i loše robe“ sve to više nudi na tržištu svakodnevnog života.

Aktivnosti slobodnog vremena nisu ponajprije rekreativnog i relaksacijskog karaktera, već su i stvaralačke, jer omogućavaju razvoj čovjekovih stvaralačkih sposobnosti i preko granica obaveznog rada, u skladu s identitetom njegove ličnosti. Stvaralaštvo čovjeka ne ograničava se samo na proizvodnju već seže i u promjenu društvenih odnosa, u ponašanje ljudi. Ono tako obuhvaća sve mogućnosti čovjekova života (Rosić, 2005). Današnji mladi pokušavaju sve više

dokazivati se društvu, uz to imaju i veliku potrebu za eksperimentiranjem i vrlo su radoznali, a to često može završiti neslavno (Rosić, 2005).

Pedagogija slobodnog vremena istražuje učinke na organizaciju života u slobodno vrijeme djece, mladih i odraslih. Kod osoba školske dobi promatra pozitivne i negativne učinke. Faktori koji kod djece, a osobito kod mladih znatno utječu njihov izbor aktivnosti u slobodno vrijeme jesu mediji, vršnjaci, okruženje, porodica, učitelji i slično (Janković, 1973). Pedagoški osmišljene aktivnosti slobodnog vremena imaju dvije temeljne funkcije, a to su odgoj i obrazovanje u slobodnom vremenu i odgoj i obrazovanje za slobodno vrijeme. Utječu na organiziranu, osmišljenu i raznoliku provedbu slobodnog vremena stvarajući pritom pozitivan odnos prema slobodnom vremenu kod mladih. Na taj način odgoj i obrazovanje u slobodnom vremenu osigurava osmišljavanje, organiziranje i izbor aktivnosti, dok odgoj i obrazovanje za slobodno vrijeme priprema za isto (Janković, 1973). Janković (1973) spominje tri funkcije slobodnog vremena, a to su: odmor, razonoda i razvoj ličnosti.

1. Odmor

Jedna je od osnovnih potreba svakog čovjeka i temeljna funkcija slobodnog vremena. Postoje brojne aktivnosti slobodnog vremena koje su namijenjene odmaranju. Počevši od običnog prekidanja rada pa sve do aktivnih oblika kao što su šetnja, društvene i pokretne igre, lagana gimnastika, kupanje, sunčanje, manji izleti, vožnje automobilom, čamcem, biciklom i sl. Aktivnosti ovoga područja mogu se provoditi kod kuće, u prirodi, na raznim mjestima, individualno i kolektivno, u različito vrijeme i bez namjere postizanja druge svrhe osim odmora.

2. Razonoda

Aktivnosti ove funkcije vremena uključuju raznovrsnije društvene i kulturne sadržaje. Vrlo je slična odmoru jer i ona služi stanovitom osvježenju i stvaranju vedrog raspoloženja. Aktivnosti koje služe funkciji zabave i razonode su ponajprije raznovrsne društvene i pokretne igre, bavljenje sportovima, posjećivanje kina, zabava i priredaba, plesova, praćenje televizijskih programa, čitanje zabavne literature i slično. Ove aktivnosti svojstvenije su mladim

generacijama, ali su potrebne i odraslom čovjeku, jer su vedrina i dobro raspoloženje stanja koja obogaćuju čovjekov život, a ujedno su i važno svojstvo komunikativnosti i odnosa među ljudima.

3. Razvoj ličnosti

Pod brojnim utjecajima tehničke civilizacije, čovjek treba što svestranije izgrađivati svoju ličnost kako bi se mogao uspješno prilagoditi djelatnostima društvenoga kretanja i u njih uključiti. Osobito značenje u procesu formiranja ljudi za bolje obavljanje radnih zadataka, ima upravo razvoj ličnosti. Aktivnosti namijenjene razvoju ličnosti jesu djelatnosti sa zdravstvenog, moralnog, fizičkog, estetskog, kulturnog, stručno-obrazovnog, znanstvenog, informativno-poučnog, političkog i raznih drugih područja.

Rosić (2005) navodi tri osnovna oblika pedagoškog iskorištavanja slobodnog vremena, a to su:

1. formativni – kada se bogatim i raznovrsnim sadržajima utječe na razvoj zdrave, kulturne i stvaralačke ličnosti
2. preventivni – kada se jačanjem pozitivnih utjecaja mogućnošću izbora vrijednih sadržaja uklanjaju negativni utjecaji i društveno škodljivi postupci u slobodnom vremenu
3. kurativni – kada se koriste kao sredstvo preodgoja, osobito u ustanovama za rekreaciju i resocijalizaciju

Postoje četiri koncepcije slobodnog vremena, koje navodi Rosić (2005), a to su: slobodno vrijeme kao preostalo vrijeme, slobodno vrijeme kao aktivnost, slobodno vrijeme kao funkcionalno vrijeme i slobodno vrijeme kao sloboda. O svakom od njih će biti riječi u daljnjem tekstu.

Slobodno vrijeme kao preostalo vrijeme smatra tipičnim za industrijska društva u kojima je posao postao dominantni faktor svakodnevnog života prema kojemu se ravna sve ostalo. Brojna su istraživanja u kojima se identificiraju načini na koje ljudi strukturiraju vrijeme oko dimenzija

poput kućnih poslova, spavanja, održavanja, posla i slobodnog vremena. Glavna je kritika ovakvih tipova istraživanja koncepcije slobodnog vremena kao „preostalog“ vremena nakon izvršavanja obveza, je da odražava pogled na život sa stajališta muškaraca, dok žensko iskustvo ignorira. Postavlja se pitanje koje su uopće prednosti i nedostaci ovakve koncepcije vremena? Neke od slabosti prema Rosiću (2005) su primjerice nemogućnost kalkuliranja neplaćenog posla, rad ljudi koji su nezaposleni ili rad domaćica. Pa je stoga većina ljudi ignorirana.

Model slobodnog vremena kao aktivnosti povezan je s definicijom slobodnog vremena kao nizom aktivnosti u kojima ljudi sudjeluju prema svom izboru. Takve aktivnosti su često karakterizirane kao igra ili zadovoljstvo, odnosno kao rekreacija. Ovdje je fokus na sadržajima aktivnosti, odnosno na potencijalnoj kvaliteti kao iskustvu nekog pojedinca. Neki od nedostataka ove koncepcije su zanemarivanje pasivnog slobodnog vremena te nesiguran status aktivnosti poput religije i dobrotvornog posla (Rosić, 2005). Rosić (2005) koncepciju slobodnog vremena kao funkcionalnog vremena, promatra u kontekstu izvođenja korisnih funkcija za pojedince i društvo. Neki od nedostataka ove koncepcije su promatranje slobodnog vremena u terminima utilitarnosti, instrumentalnosti, tendira ka ignoriranju intrinzične motivacije te preneglašava socijalnu dimenziju na račun individualne. Koncepcija u okviru slobodnog vremena kao slobode, u povijesti se odnosila samo na elitu, koja je imala vremena i ekonomsku nezavisnost da si dopusti razvijanje životnog stila unutar slobodnog vremena pod idealnim okolnostima. Negativna konotacija slobodnog vremena dolazi iz Starog Rima, gdje se vrijeme provodilo u arenama gledajući gladijatorske borbe. Ova perspektiva fokusirana je na subjektivne dimenzije slobodnog vremena, odnosno na kvalitetu iskustva (Rosić, 2005).

3.2. Mladi i slobodno vrijeme

Već od djetinjstva djeci je važno omogućiti da veći dio svog slobodnog vremena provedu u igri, kako sami ili s roditeljima, tako i sa svojim vršnjacima, šetnji prirodom, bavljenjem nekim sportom i slično. Kada je riječ o hobijima oni su danas češće vezani uz računalo, a rjeđe uz kulturne aktivnosti (Rosić, 2005). Slobodno vrijeme mladih sve više ispunjava tzv. disko – kultura. Disko klubovi prilagodili su se raznovrsnoj klupskoj sceni, u njima mladi „brišu“

stvarnost života i proizvode stanje transa. U njima su mladi opušteni kao kod kuće, a istodobno im se pruža prilika za neko iznenađenje, novi susret, novi doživljaj (Rosić, 2005). Televizija neprestano propagira ideologiju tijela, zdravlja, glazbe, hrane preko serija, u video spotovima, filmovima i časopisima za mlade. Nestalo je tradicionalno gledanje televizije pojedinih emisija od početka do kraja, danas je televizor stalno uključen te ako na pojedinom kanalu nema ništa zanimljivo, traže se novi, jer se uvijek negdje nešto događa (Rosić, 2005).

Rosić (2005.) dijeli aktivnosti u slobodno vrijeme na: kućne, vanjske i kombinirane.

U kućne spadaju: računalo, gledanje televizije, čitanje uz obrazovanje, kartanje, modeliranje, obrt, čitanje „težih“ knjiga, čitanje automobilskih časopisa, kuhanje, ručni rad, kolekcionarstvo, sauna, fitness, izležavanje, čitanje ženskih revija, slušanje zabavne glazbe, telefoniranje, kućno pospremanje, slušanje „narodnjaka“.

Pod vanjske aktivnosti, odnosno aktivnosti koje se ostvaruju izvan kuće: tečajevi, jogging, izleti, sportske priredbe, šetnje, razgledavanje dućana, kupovanje, odlazak u strane restorane, suradnja u nekoj udruzi, kazalište, koncerti, kino, domaći restorani, muzeji, lutanja, crkvene mise, kafići, disko – klubovi.

Aktivnosti koje se mogu provoditi i kod kuće i izvan nje, odnosno kombinirane aktivnosti: slušanje glazbe, popravljavanje stvari, aktivan sport, fotografiranje, razgovaranje, pomaganje, sviranje, pjevanje, društvene igre, sajmovi, prezentacije.

3.3. Uloga igre u slobodnom vremenu

Andrijašević (2000) navodi kako je igra kao sadržaj slobodnoga vremena svakog čovjeka iznimno važna i sve potrebija, jer na kraju upravo ona u svojoj potpunosti oslobađa čovjeka, vraća mu njegova kulturološka i socijalna obilježja. Definira igru kao druženje, smijeh, radost, zadovoljstvo, neizvjesnost i slobodu koja oplemenjuje biće i stvara ga potpunim. Navodi kako igra današnjeg čovjeka sve više dobiva obilježja robe. Tako su sudionici sportskih igara često neispunjenih očekivanja, a plaćanje igrača da igraju po pravilima drugih s rezultatom kao jedinim i najvažnijim ciljem, ruši se koncepcija slobode odnosno ljepota igre. Nadalje, Andrijašević (2000) ističe činjenicu kako se ljudi danas, bez obzira na spol, dob i društveni status

ipak žele igrati. Smijeh, koji je jedinstveno obilježje svakog čovjeka i kojeg je moguće izazvati zabavom, a ona je upravo igra. Stoga i ne čudi ako većina djece, mladih pa nerijetko i odraslih izabiru upravo nju kao motivaciju za provođenjem svojega slobodnog vremena. Određena vrsta igara i njezino umjereno primjenjivanje je ujedno i vrlo zdravo za ljudski organizam. Svaka igra, naravno, ima svoja određena pravila kojih se sudionici igre moraju pridržavati ili bi barem trebali pokušati jer oni dobrovoljno sudjeluju u njoj. Ona može biti određena vremenom, prostorom, brojem sudionika, vrstom rekvizita i opremom.

Povezuje i igru s inteligencijom, zato ju svrstava pod sadržaje koji ju potiču kao način rješavanja različitih problema. Igra je nabijena, kako emocijama, tako i intelektualnim karakteristikama. Temeljna odlika svake igre jest prisutnost emocija kao faktora želje za sudjelovanjem u njoj, a ne pokazivanje intelektualne nadmoći (Andrijašević, 2000).

Igre se dijele prema dobi sudionika. Za djecu su to više neke zabavne igre, sa i bez rekvizita kao na primjer: trčanje, igra lovice, sanjkanje, preskakanje vijače, brojalice, štafetne igre i druge. Postoje i igre za odrasle, to su češće neke ozbiljnije društvene igre, različiti kvizovi znanja, različiti plesovi i drugo. Odrasli također uživaju i u aerobiku, različitim sportskim igrama koje im služe kao zabava, opuštanje, ali i rekreacija nakon napornog rada na poslu. Cilj ovakvih igara je u zabavi, u okupljanju u što većem broju te druženje. Andrijašević (2000) zaključuje kako igra upotpunjuje čovjekov život, oplemenjuje i potiče optimizam te stvara u čovjeku emocionalnu ravnotežu koju svakodnevni život nerijetko narušava.

Pećar – Mraković i Mraković (2000) pisale su o pomanjkanju slobodnog vremena kao ograničavajućem faktoru igre djece i mladih. Navode kako trenutno ne postoji sredstvo niti način koji bi mogli biti eventualna zamjena mišićnoj, odnosno motoričkoj igri. Zadovoljenje potrebe za igrom, naročito u djetinjstvu i mladosti ima pozitivnog udjela u razvoju svih ljudskih obilježja. Dok nedostatak igre utječe na pad antropoloških obilježja, a samim time narušava i biološki, psihološki i socijalni razvoj. Stoga zaključuju da se s razlogom tvrdi da je igra „duševna hrana“ koja je neophodna potreba koju treba svakodnevno podmirivati. U svom radu također navode kako zbog rastućih školskih obveza, djeca satima sjede u školi, pa tako i kod kuće učeći u svoje slobodno vrijeme. Na taj način nestaje vrijeme igre, a to je štetan pritisak na djetinjstvo. Također razne igre koje omogućavaju tehnički uređaji, zamjena su mišićnoj igri, a takvom vrstom igre ne može se smanjiti prekomjerna tjelesna težina niti ostale motoričke, pa ni funkcionalne

sposobnosti. Noćni izlasci često postaju loša zamjena prirodnoj slobodi, upravo zbog cjelodnevnne okupacije školskim obvezama, te ostane li takvo stanje, ne bi bilo čudno očekivati porazne rezultate u rastu, razvoju, zdravlju pa i u odgoju. Kao moguće mjere za promjenu ovakvoga današnjeg stanja predlažu veću odgovornost roditelja, udruga, predškolskih i školskih institucija koji skrbe o djeci i mladeži u smislu stvaranja uvjeta i mogućnosti za igru u njihovom slobodnom vremenu.

Smatraju kako bi prije svega roditelje trebalo dodatno informirati o važnosti igre u životu njihove djece te im obratiti pozornost da motoričku igru gledaju kao prioritet u slobodnom vremenu svoga djeteta, jer upravo oni mogu bitno utjecati na školstvo u smislu takvih promjena.

Mišigoj – Duraković (2000) ističe kako je svijest o štetnosti neaktivnog života sve prisutnija te kako tjelovježba ima zdravstveno preventivni utjecaj samo ukoliko se provodi kontinuirano. Vrlo je bitno naviku za kretanjem i vježbanjem osvijestiti kod djece u što ranijoj dobi jer ukoliko ona ostane sačuvana i u odrasloj dobi, odnosno tijekom života, to će imati optimalniji utjecaj na funkcionalne sposobnosti i sveukupno zdravlje.

Negotić (2000) u svom radu ističe kako uz ostale igre i sportska igra uvelike otkriva mogućnosti komuniciranja i razvijanja boljih i intenzivnijih međuljudskih odnosa. Smatra kako se u sportskoj igri u djetetu stvaraju posebne moralne i kognitivne predispozicije koje omogućavaju igranje određenih uloga, to jest pripremaju dijete za organiziranu društvenu djelatnost. Nadalje, navodi kako se aktivnim sudjelovanjem djeteta u sportskoj igri razvija samostalnost, spontanost, a sama aktivnost donosi nova poznanstva, prijateljstva, popularnost i samopouzdanje. A sve to zajedno uvelike doprinosi pri oblikovanju emocionalno zdrave mlade osobe, upravo time što dijete u sportskoj igri uči podnositi poraz, jednako kao i slaviti pobjedu, zatim prihvaćati kako pravila igre, tako i uvažavati i svoje suigrače, odnosno protivnike. Djeci je potrebno osigurati tjelesnu aktivnost najprije kao prirodni oblik kretanja koji u sebi uključuje izazov i užitak temeljen na igri, a onda i prepoznati mogućnost iskazivanja sportskog potencijala iz kojega mogu proizaći sportski talenti i vrhunski sportaši. Zaključuje da je zadaća društva poticati mlade na razvoj pozitivnog stava prema sportu i tjelesnoj aktivnosti, kako bi upotpunili slobodno vrijeme djece i obogatili ga sportskim aktivnostima s ciljem stjecanja navika za kontinuiranim bavljenjem sportom, tako on ne bi bio samo ugodna aktivnost u slobodnom vremenu djece, već prihvaćen način života.

3.4. Kreativnost učenika u slobodnom vremenu u školi

Koliko je neka škola razvila stvaralačke sposobnosti kod učenika, toliko se cijeni njezin rad i uloga u društvu. U stvaralaštvu čovjeka sjedinjeni su njegova prošlost (iskustvo), sadašnjost (rad) i budućnost (usmjerenost). Učenikovo stvaralaštvo se ostvaruje u metodički dobro organiziranom nastavnom procesu, koji nije pretežno frontalni i reproduktivan, već individualiziran, koji njeguje samostalan rad učenika, u kojem se rješavaju problemi i aktivira učenikovo produktivno mišljenje i mašta. Jedino se ustrajnim i intenzivnim misaonim radom može otkriti i pronaći nešto novo. Upravo ciljevi i motivi potiču na stvaralaštvo. Oni proizlaze iz potrebe zadovoljavanja društvenih i individualnih interesa. Učenički ciljevi su često previše opći, apstraktni, imaginarni pa su samim time i podložni promjenama. Učenikovo stvaralaštvo uvelike se razvija u školi u samom procesu učenja, ali je ono ograničeno i nepotpuno. Učenje u školi učenicima predstavlja obvezu te samim time sputava učenikov napredak. Svaki učenik je individua za sebe pa samim time ima i svoje vlastite ciljeve, koji najbolje odgovaraju samo njemu. Učenici uživaju u spontanom aktivnostima i stvaralaštvu te u tome razvijaju svoje psihofizičke funkcije. Slobodno vrijeme u školu unosi izvornu dječju radost roditeljskog doma. Škola s produženim boravkom sjedinjuje učenikovo stvaralaštvo koje se javlja u procesu učenja i obaveznom radu, sa stvaralaštvom učenika u slobodnom vremenu te time briše oštre granice između rada i slobodnog vremena. U školi slobodno vrijeme omogućuje bolje upoznavanje učenika, odnosno njegovih interesa, težnji, potreba i sposobnosti te mu se na taj način može pružiti odgovarajuća pedagoška pomoć. To posebno vrijedi za one učenike za koje slobodno vrijeme može predstavljati dosadu i biti izvor negativnih aktivnosti (Ranogajec, 1971).

3.5. Slobodno vrijeme i djeca s teškoćama u razvoju

Opačak (2010) smatra slobodno vrijeme važnim za djecu zbog toga jer ona u aktivnostima slobodnog vremena uče lako i spontano. Uz porodicu, vrlo važnu ulogu u životu djece imaju prijatelji. Oni jedni s drugima prolaze rast i razvoj te se lakše suočavaju s teškoćama odrastanja i

učenja. Imati mnoštvo prijatelja, boraviti u redovnom vrtiću ili školi, sudjelovati u različitim aktivnostima u školi pa i izvan nje, biti članom sportskog kluba, dramske sekcije, nažalost nije uvijek moguća svoj djeci, osobito onima s teškoćama u razvoju. Dostupnost navedenoga njima je uvelike otežana. Djetetu s teškoćom, kao i ostaloj djeci bez teškoća, potrebna je igra i odmor primjeren njihovoj dobi i mogućnostima. U ovom slučaju važno je da ta igra potiče tjelesni, motorički i kognitivni razvoj. Stručnjaci danas sve više usmjeravaju roditelje i ukazuju im na provođenje slobodnog vremena sa svojom djecom u odsustvu funkcionalnih zadaća. Upućuju da slobodno vrijeme provode u nježnosti i „običnom igranju“ kroz koje dijete također spontano usvaja razne emotivne, motoričke i kognitivne obrasce (Opačak, 2010).

Već od najranije dobi stručnjaci preporučuju roditeljima djece s teškoćama da ih uključe u vrtiće zbog bolje socijalizacije, odnosno druženja s vršnjacima. Tako se prijateljstva stečena u vrtiću prenose i u porodično okružje. Nažalost, broj dostupnih aktivnosti u slobodno vrijeme za djecu s teškoćama u razvoju je ograničen. Posebno kreirane radionice i posebni sportski klubovi osnovni su oblik okupljanja spomenute djece. No to ne mora nužno biti i negativno. Oni često jačaju identitet određene populacije koja ne niječe svoje oštećenje i ne vidi ga kao prepreku ravnopravnosti u društvu. Naravno, u skladu s talentom te upornošću i velikom zalaganju pojedinca, određeni broj djece s teškoćama u razvoju uključen je u redovne sportske klubove, glazbene i plesne skupine i slično (Opačak, 2010).

Djecu s teškoćama u razvoju, ograničeno razumijevanje okoline, često sprječava u uživanju u dobrobitima kvalitetno slobodnog vremena. Danas se sve više adekvatnom edukacijom polako mijenjaju stavovi pojedinaca, pa tako i društva u cjelini (Opačak, 2010).

Kao i ostala djeca i ona s teškoćama moraju imati slobodu izbora kako će provoditi svoje slobodno vrijeme. Opačak (2010) navodi dva aspekta dostupnosti u odabiru provođenja slobodnog vremena. To su načelo participacije, odnosno sudjelovanje u procesu donošenja odluka koje ih se tiču. Ovim se načelom djeci i mladima s teškoćama pruža mogućnost biranja, utjecaja i kontrole nad vlastitim životom te načelo nediskriminacije koje je potrebno osigurati da im uopće bude moguće birati između različitih sadržaja, odnosno osigurati im njihovu dostupnost. Odgovorna za to je ponajprije država, a zatim i lokalna zajednica.

Za razvoj u samom djetinjstvu, presudna je socijalizacija. Zajedničke aktivnosti koje provode djeca s teškoćama s ostalim vršnjacima uvelike utječu na njihov doživljaj prihvaćenosti. Djeca

uče jedna od drugih i u svoje slobodno vrijeme, pa na taj način djeca bez teškoća provodeći vrijeme s djecom s teškoćama, sklonija su prihvaćanju različitosti. Jer se upravo djeca s teškoćama u razvoju često suočavaju s najvećim teškoćama društvene izolacije, a ne zbog svojih oštećenja. Osim toga vršnjaci djecu s teškoćama mogu motivirati na drukčiji način od njihovih roditelja ili drugih odraslih koji o njima skrbe. U oblikovanju cjelokupnog rada treba uvažiti djetetovu zrelost, dob, potrebe, interes i iskustvo, dok okolina mora biti zabavna, sigurna, podržavajuća i stimulativna (Opačak, 2010).

3.6. Rizici i zaštitni faktori slobodnog vremena

Današnjoj djeci i mladeži su cigarete, alkohol, droga i seks česti oblici zabave. Nekontrolirano provođenje slobodnog vremena povlači za sobom mnoge probleme koje je potrebno što ranije otkriti i dakako spriječiti, odnosno usmjeriti na „pravi“ put. Ponekad je nažalost šteta nepopravljiva jer mladi plate životom svoje pogrešne i nepromišljene postupke. Potreban je novi pedagoški zaokret prema društveno organiziranom i sistemnom odgajanju djece i mladeži u slobodnom vremenu (Vukasović, 2000).

Zadaća prosvjetne i odgojne politike je ta da obrati više pozornosti na to kako mladi provode svoje slobodno vrijeme. Potrebni su novi objekti za kulturno, znanstveno, športsko, tehničko i zabavno – rekreativno aktiviranje mladeži te stručno osposobljeni voditelji djelatnosti. Potrebna je i potpora odgojnih ustanova, izvanškolskih faktora i roditelja. Često se kaže da treba zaštititi društvo od nasrtljiva ponašanja mladih, ali je također i prijeko potrebno sačuvati mladež od negativnog djelovanja tzv. modernog društva.

Odgoj je dakako najbolji način sprječavanja ovisnosti i svekolike zaštite mladeži. Što je veća suglasnost i jedinstvo odgojnih utjecaja, što su oni brojniji i što se više međusobno potpomažu, to su i rezultati bolji i pozitivniji. Potreban je sklad, jedinstvo djelovanja i raznovrsna područja djelatnosti u slobodnom vremenu u angažiranju odgojnih i svih drugih ustanova i udruga koje mogu pomoći kako bi djelatnosti bile što brojnije, raznovrsnije, dobro organizirane, pedagoški usmjerene i kulturno ostvarivane. Tako porodica kao odgojni faktor mora preuzeti brigu za slobodno vrijeme svoje djece.

U slučaju gubljenja uvida u njihovo provođenje slobodnog vremena postoji opasnost da bi djeca mogla pasti pod utjecaj raznih grupa asocijalnih ponašanja.

Porodica ima dvostruku ulogu u odnosu na slobodno vrijeme, mora ga organizirati unutar same porodice i surađivati s drugim ustanovama i organizatorima toga vremena izvan porodice. Škole su također, kao odgojne ustanove dužne organizirati, osim nastave, i brojne druge znanstvene, kulturno – umjetničke, športske, tehničke, rekreativne, humanitarne, ekološke i druge izvannastavne učeničke djelatnosti. Takve djelatnosti i produženi boravak u školi traže prostorije, kabinete, knjižnice, laboratorije, radionice, športske dvorane, igrališta, bazene, pa tako i osposobljene voditelje i novac za financiranje svega toga. Nadalje, kulturne ustanove kao što su domovi kulture, knjižnice, čitaonice, kazališta, muzeji, umjetničke galerije, zborovi, ansambli i brojne druge ustanove, društva i udruge trebali bi uz svoj redoviti program, organizirati i posebne programe namijenjene mladeži u njihovom slobodnom vremenu. Utjecaj medija kao sredstva javnog informiranja je također od iznimne važnosti. Upravo zato jer ih djeca i mladi rado gledaju trebali bi više emitirati pedagoški vrijednih emisija za mlade koje će ih raznoditi, ali i kulturno obogatiti, poticati kulturni napredak, njegovati smisao za etičke, estetske i općeljudske vrijednosti. Tisak isto može djelovati u tom duhu u izdavanju listova za mlade. Mediji trebaju upozoravati javnost na sve ono što radi svojih osobnih interesa zavode mlade i usmjeravaju na pogrešne putove (Vukasović, 2000).

Roditelji ponajprije imaju utjecaja u odabiru aktivnosti za djecu i u usmjeravanju njihovih interesa i slobodnog vremena. Oni roditelji koji su više angažirani u odgoju svoje djece imat će i veći nadzor nad njihovim aktivnostima. Bilo bi poželjno poticati svoju djecu i usmjeravati ih na određene aktivnosti koje će rezultirati njihovim usvajanjem željenih oblika ponašanja. Roditeljima je izazov usmjeravati adolescenta upravo zbog toga jer se oni često povode za društvom u koje „upadnu“. Adolescenti često provode svoje slobodno vrijeme s vršnjacima. Roditelji imaju utjecaj na odnose djece s vršnjacima, ali s više razumijevanja mogu ostvariti i bliskiji odnos s njima. Što im nadalje omogućuje i veći nadzor i uvid u njihove aktivnosti. Ako roditelji često djeci nešto zabranjuju i onemogućavaju samostalno odlučivanje o nekim postupcima, odnosno ako ih stalno ograničavaju, djeca će se sve više usmjeravati ka vršnjačkim skupinama, nauštrb dobrih odnosa s roditeljima. Kako bi adolescenti mogli ostvariti zdrav psihološki razvoj, važna je optimalna uključenost u odnose i s roditeljima i s vršnjacima.

Raboteg – Šarić, Sakoman i Brajša – Žganec (2002) kao rezultat svog istraživanja, ukazuju na to da adolescencija nije razdoblje u kojem bi roditelji trebali biti manje angažirani u odgoju. Naprotiv, to je razdoblje u kojem je i dalje važno da roditelji i djeca imaju bliske, ali i ravnopravnije odnose. Također ukazuju i na važnost roditeljskih odgojnih postupaka, posebno roditeljskoga nadzora i podrške u razdoblju adolescencije za uspješnu psihosocijalnu prilagodbu mladih. Budući da se svaka porodica u toku razvoja djeteta susreće s nizom rizičnih faktora i razvija svoj model prilagodbe na nove situacije, podrška svakoj fazi razvoja i rano otkrivanje problema mnogo su efikasniji za dijete od kasnijih pokušaja djelovanja, kad stvari krenu nagore i pojave se problemi (Cohen i Caffo, 1998, prema Raboteg – Šarić, Sakoman i Brajša – Žganec, 2002).

3.7 Uloga porodice i škole u slobodnom vremenu tinejdžera

U suvremenom društvu u slobodnom vremenu čovjek se prepušta aktivnostima po vlastitom izboru. Kako bi se u nadolazećem vremenu dogodile promjene u kvaliteti i količini slobodnoga vremena, nužno je aktivno sudjelovati u njegovu osmišljavanju i provođenju. Mlade generacije je potrebno pripremiti za stjecanje iskustva iz tog područja, kako bi i sami mogli razvijati kulturu slobodnog vremena (Valjan Vukić, 2013). Promjene u društvenom okruženju odražavaju se na brojnim segmentima čovjekova života. Promatramo li mlade, osobito u turbulentnom vremenu adolescencije, vidljive su promjene u njihovu ponašanju, odnosima unutar porodice, koji su također podložni promjenama, u stilovima provođenja slobodnog vremena te brojnim drugim aspektima (Valjan Vukić, 2013). Pod društveno prihvatljivim aktivnostima slobodnog vremena podrazumijevaju se sve one aktivnosti koje pridonose rekreativno-produktivnom osmišljavanju i provođenju slobodnog vremena. Aktivnosti koje se provode uvijek trebaju biti planirane i sadržajno osmišljene čak i onda kada one označavaju samo odmor i razonodu. One bi također trebale djelovati motivacijski, a vrlo je važno da su i razvojno usmjerene. Takva percepcija slobodnog vremena pretpostavlja permanentno odgojno djelovanje na pojedinca već od ranog djetinjstva (Valjan Vukić, 2013). Lenz (1991, prema Valjan Vukić, 2013), ističe kako je manje bitna količina vremena kojim se raspolaže u odnosu na to kako je to vrijeme iskorišteno i kakve

su posljedice uloženog truda. Svrha aktivnosti u slobodno vrijeme je upravo "korištenje" vremena za odmor, razonodu i samoostvarenje, a ne njegovo "ubijanje".

Činjenica je da se vrijednosti usvajaju i izgrađuju odgojem i obrazovanjem. Njihove temelje izgrađuje porodica. Nadalje se vrijednosti usvajaju i izgrađuju u okviru odgojno-obrazovnih institucija kroz različite sadržaje i oblike djelovanja, a na poslijetku i u vršnjačkom okruženju. Školstvo je pak odgovorno za prenošenje društvenih vrijednosti, stavova i normi, čuvanje tradicije i prenošenje znanja. Na taj način priprema mlade za život. Od škole se, naime očekuje da na sebe preuzme odgovornost i zadaću razvijanja univerzalnih vrijednosti u djece i mladih. Stoga je sistem odgoja i obrazovanja nužno dodatno usmjeriti, opsegom i sadržajem, na razvoj temeljnih humanih vrijednosti (Valjan Vukić, 2013).

„Različiti znanstveni i teorijski pristupi, poput kognitivne teorije L. Kolberga i J. Piagea, psihoanalitički usmjerene razvojne teorije Ericsona i Freuda, ističu značaj odgoja za vrijednote i norme te socijalno-psiholoških pristupa koji naglašavaju utjecaj okoline (porodice, škole, vršnjačkih skupina) na razvoj pojedinca. Stoga, u službi razvoja osobnog identiteta svoje mjesto nalazi pedagoško savjetovanje koje pomaže da pojedinac u svoju osobnost integrira norme i vrijednosti, uspostavljajući na taj način sistem vrijednosti koji se u najvećoj mjeri ostvaruje u odgojno-obrazovnom procesu“ (Hoblaj, 2007, prema Valjan Vukić, 2013, 70).

Nola (1990, prema Valjan Vukić, 2013) navodi da je uz porodicu, škola primarni činitelj odgoja i obrazovanja u kojoj se internalizira sistem vrijednosti. Utjecaji škole na djecu i mlade su izuzetno snažni, još su jači oni izvan škole, koji se događaju u prostoru za slobodno vrijeme u kojem se bez prisile i obveze biraju sadržaji i sredine kretanja.

U okviru slobodnog vremena stvaraju se i razvijaju vrijednosti i norme društveno poželjnog ponašanja u djece i mladih. Kako bi se uspješno mogli suočiti s brojnim nadolazećim izazovima jasno je da osim kognitivnih vještina i sposobnosti koji se u najvećoj mjeri promoviraju u nastavi, mladi ljudi trebaju stjecati i razvijati nekognitivne "sklonosti, vrijednosti i samopoimanja" (Toomela, 2007, prema Valjan Vukić, 2013).

3.8 Briga o slobodnom vremenu učenika

Rano usmjeravanje djece na različite mogućnosti bavljenja nekim aktivnostima od strane roditelja potrebno je i poželjno. Ono ne treba, niti bi smjelo biti trajno tutorstvo koje kasnije djecu više zbunjuje negoli što ih usređuje. Dovedi djecu u priliku da saznaju, upoznaju i okušaju razne slobodno-vremenske aktivnosti i mogućnosti vlastitog uključivanja i uživanja, uvelike će im pomoći u razvijanju kulture slobodnog vremena. Pritom će roditelji često utjecati i na svoje slobodno vrijeme i njegovo sadržajno provođenje. Uz roditelje i škola je dakako drugi značajni faktor odgojnog djelovanja u slobodnom vremenu. Njezin neposredni utjecaj na razvoj kulture slobodnog vremena u velikoj mjeri otežavaju današnji preopterećeni nastavni programi, zatim mnoštvo gotovo komercijaliziranih udžbenika i priručnika te golemi zahtjevi za učenjem mnoštva činjenica i podataka, u čemu prevladava didaktički materijalizam bez većih odgojno-funkcionalnih utjecaja. Zato su nastavno, odnosno školsko i izvannastavno, odnosno izvanškolsko vrijeme sve više dva odvojena vremena to jest dva svijeta za sebe. Čak do tih granica da su prostori škole za učenike izvan boravka na nastavi doslovno zatvoreni, odnosno iznajmljeni drugima za razne komercijalne svrhe i interese. To slikovito i pokazuje okoliš većine škola u kojem se učenici i mladi besciljno skupljaju i devastiraju ga (Previšić, 2000).

Bit odgojnog rada sastoji se u pružanju pomoći i poticaja za samoaktivni razvoj pojedinca u skladu s razvojnim mogućnostima odgajnika. Moderni odgajatelj u školi ne samo da predaje i disciplinira učenike, već ih motivira, potiče i navodi da otkivaju sami sebe. Svaki čovjek u nečemu posjeduje veće sposobnosti te je to potrebno prepoznati i poticati te oko nje sve koncentrirati, kako naobrazbu i profesiju, tako i aktivnosti slobodnog vremena. Današnji odgajatelj u pedagogiji slobodnog vremena mora biti odličan poznavatelj novih medija, komunikator, mentor, voditelj, stvaratelj i inovator. Program osposobljavanja učitelja za vođenje slobodnih aktivnosti, trebao bi biti sastavni dio stručnog usavršavanja učitelja. Uz svrhu obogaćivanja metoda, sadržaja i oblika rada, usvajanje kreativnih pristupa kako bi se rad u slobodnim aktivnostima koncipirao na drugačiji način (Rosić, 2005). Tijekom prošlog vremena škola se nastoji sve više sadržajno obogatiti. Tako je uvedena i dopunska nastava, zatim dodatna za one kojima treba više, produžna nastava za naknadu neostvarenog krajem školske godine i posebna nastava za potrebe sredine, kraja. Zatim su uvedene slobodne aktivnosti kao novost usmjerena zadovoljavanju posebnih interesa učenika. Zatim su uslijedili sadržaji skrbi za

zdravlje i zdravstvenu zaštitu i konačno, kulturna javna djelatnost koja je trebala otvarati školu neposrednosti života. Organizacija provedbe sadržajno obogaćene škole nametnula se kao bitno pitanje (Puževski, 2000). U život škole koja teži biti društveno središte za odgoj mladih „uvlače se“ novi sadržaji, roditelji i drugi faktori okoline, kao nositelji njihove realizacije. Škola se sve više otvara za obrazovne potrebe okoline te ona postaje svojevrsno kulturno središte svojega okruženja. Širenje djelovanja škole dovodi do preopterećenosti, kako učenika, tako i same škole te se sa tim problemom nosi naše školstvo i pedagogija sve do danas (Puževski, 2000). U posljednje vrijeme sve se više uviđaju odgojne mogućnosti slobodnog okupljanja i angažiranja u različitim aktivnostima kao što su sport, umjetnost, znanost, tehnika i drugo te ih sve više susrećemo kao sadržaje života u školi (Puževski, 2000).

3.9 Slobodno vrijeme i dječja prava

„Kao sveobuhvatan pravni akt, Konvencija o pravima djeteta obvezala je države članice da osiguraju svakom djetetu pravo na odmor i slobodno vrijeme, na igru i razonodu primjerenu njihovoj dobi te na slobodno sudjelovanje u kulturnom životu i umjetnosti. Djeca imaju pravo na slobodne aktivnosti primjerene svojim mogućnostima, željama i sposobnostima. Odrasli su im dužni omogućiti ostvarenje ovoga prava, a izostanak kvalitetnih sadržaja slobodnog vremena jedan je od oblika zanemarivanja djece i njihovih interesa“. (Jelavić, 2010, 11).

„U Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine postavljeni su sljedeći ciljevi u području -Slobodno vrijeme i kultura djece:

- učiniti kulturu dostupnom svakom djetetu
- osmišljavati i ostvarivati aktivnosti djece i za djecu u slobodno vrijeme
- stvarati prostor za provedbu dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- educirati voditelje i publicirati priručnike za voditelje dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- poticati razvoj kreativnosti i afirmaciju sudjelovanja djece u kulturi

- utvrditi obveze i dužnosti subjekata od govornih za provedbu dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- omogućiti primanje usluga sponzora i donatora u organizaciji dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- pratiti rad i dostignuća djece u slobodno vrijeme putem medija
- uključiti učenike osnovnih i srednjih škola u sistem natjecanja školskih športskih klubova do razine škole, općine/grada, županije do državnog prvenstva
- osigurati da svi učenici tijekom osnovnog školovanja nauče plivati“. (Jelavić, 2010, 13).

Puljiz (2010) ističe kako svoj stav prema slobodnom vremenu i način na koji ga provode, roditelji prenose na svoju djecu. Oni mogu poticati, ali i obeshrabriti interese djece. Nadalje navodi kako je provođenje zajedničkog slobodnog vremena vrlo važno za izgrađivanje porodičnih odnosa i međusobnu komunikaciju. Zajedničke aktivnosti također povećavaju osjećaj povezanosti i međusobnog pripadanja članova porodice. Također ističe kako se kvalitetnim provođenjem slobodnog vremena i igranjem odvija zdrava stimulacija, koja je vrlo važna za djetetov intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj. Neki roditelji se pak previše počnu brinuti i uključivati u djetetovo slobodno vrijeme i aktivnosti te dijete ni ne zna koju aktivnost ima koji dan. Dok je druga krajnost slobodno vrijeme u kojem roditelji djece uopće ne sudjeluju te je dijete prepušteno samo sebi. U takvom slučaju ono se okreće vršnjačkoj skupini te postoji veća mogućnost od rizičnih ponašanja. Stoga bi svaki roditelj trebao sudjelovati u pomaganju djetetu u traženju aktivnosti koja ga zanima, aktivnost kojom će dijete razvijati kreativnost, odgovornost, da se zna nositi i riješiti životne probleme te da razvija socijalne vještine. Na taj će se način dijete razviti u odgovornu osobu koja ima vlastite ciljeve i interese, koja je motivirana i lakše podnosi frustracije koje život donosi. Reić Kukoč i Pezo (2010) ističu kako zakon o lokalnoj i područnoj samoupravi obvezuje lokalne jedinice za skrb o djeci, ona treba skrbiti o poboljšanju kvalitete življenja djece u svojoj sredini. „Elementi važni za slobodno vrijeme djece kojima bi lokalna zajednica posebno trebala posvetiti pozornost jesu: poticanje sudjelovanja djece u osmišljavanju i kreiranju slobodnih aktivnosti, ponuda širokog spektra kvalitetnih sadržaja slobodnog vremena, jednake mogućnosti i pristup svim slobodnim aktivnostima za svu djecu, kvalitetni preventivni programi, razvoj zaštitnih činitelja i smanjivanje činitelja rizika te

osiguravanje prostornih i kadrovskih uvjeta za provođenje slobodnog vremena“. (Reić Kukoč i Pezo, 2010, 33).

Za potpuno ostvarenje prava djece u lokalnoj zajednici nužna je bolja prohodnost informacija među subjektima u zajednici, suradnja među institucijama, jasna podjela uloga i preuzimanje odgovornosti, bolja senzibiliziranost lokalnih vlasti za potrebe i probleme djece te kontinuirana procjena i evaluacija stanja (Reić Kukoč, Pezo, 2010).

„Školski preventivni programi danas su dio svih godišnjih planova i programa odgojno-obrazovnih ustanova i školskih kurikuluma. Sve nevladine organizacije i drugi provoditelji moraju imati odobrenje za provođenje preventivnih programa u odgojno-obrazovnim ustanovama, koje daje Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Financijska sredstva za provedbu programa osigurana su iz državnog proračuna, proračuna grada ili županije i igara na sreću ili sponzora“. (Đenović, 2010, 37-38).

3.10 PRAVA DJECE I SLOBODNO VRIJEME – ŠTO O TOME GOVORI KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

Kao sveobuhvatan pravni akt, Konvencija o pravima djeteta obvezala je države članice da osiguraju svakom djetetu pravo na odmor i slobodno vrijeme, na igru i razonodu primjerenu njihovoj dobi te na slobodno sudjelovanje u kulturnom životu i umjetnosti. Djeca imaju pravo na slobodne aktivnosti primjerene svojim mogućnostima, željama i sposobnostima. Odrasli su im dužni omogućiti ostvarenje ovoga prava, a izostanak kvalitetnih sadržaja slobodnog vremena jedan je od oblika zanemarivanja djece i njihovih interesa. Za potrebe ovoga rada, pod pojmom slobodnog vremena podrazumijevamo vrijeme prije ili poslije vremena koje dijete provodi u obvezujućim ustanovama – vrtiću, školi i drugdje. Brojna su prava i potrebe koje djeca mogu ostvariti u slobodno vrijeme; od socijalnih, psiholoških i obrazovnih potreba do razvijanja zdravih stilova života i preveniranja nepoželjnih oblika ponašanja. Ostvarivanjem prava na slobodno vrijeme djeca mogu ostvariti brojna prava koja im Konvencija jamči. Jedno među njima je izražavanje vlastitog mišljenja (članak 12.). Dječje pravo na izražavanje vlastitog mišljenja vrlo je važno za sva područja dječjeg života, pa tako i u slobodno vrijeme.

Ne bi se smjelo dogoditi da slobodno vrijeme djetetu osmišljava ili kreira roditelj ili druga odrasla osoba, ili da ga pak upućuje na to kako ga treba provoditi, a da dijete nema pravo reći što misli o konkretnoj aktivnosti, tj. želi li ono to što su mu drugi izabrali ili namijenili. Na isti način Konvencija uspostavlja i standard slobode izražavanja djeteta (članak 13.). Dijete ima pravo na slobodu izražavanja, što uključuje slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svake vrste, usmeno, pismeno ili tiskom, umjetničkim oblikom ili bilo kojim drugim sredstvom prema dječjem izboru. Ovo dječje pravo može biti ograničeno samo ako je to propisano zakonom ili je uvjetovano poštivanjem prava i ugleda drugih ili zaštite državne sigurnosti, javnog reda, zdravlja ili morala. I pravo na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja (članak 15.) još je jedno dječje pravo važno u provođenju slobodnog vremena. Dijete ima pravo na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja i u tom pogledu ne postoje nikakva ograničenja za ostvarivanje ovoga dječjeg prava, osim ako je to propisano zakonom ili radi interesa državne ili javne sigurnosti, javnog reda, zaštite javnog zdravlja ili morala ili, pak, zaštite prava i sloboda drugih. Da bi se navedena dječja prava mogla ostvarivati, nužno je poštovanje dječjeg prava na informaciju (članak 17.). Djetetu se jamči pravo na pristup informacijama i materijalima iz raznovrsnih izvora, domaćih i međunarodnih. Radi ostvarenja tog cilja države moraju poticati sredstva javnog priopćavanja na širenje materijala koji za dijete imaju društvenu i kulturnu vrijednost, poticati međunarodnu suradnju u proizvodnji, razmjeni i širenju informacija i materijala iz raznovrsnih kulturnih, nacionalnih i međunarodnih izvora. Dječje pravo na odmor i slobodno vrijeme (članak 31.) jedno je od onih prava kojem države moraju posvetiti punu pozornost te poticati stvaranje odgovarajućih i jednakih uvjeta za svu djecu. Država je dužna poticati stvaranje uvjeta za provođenje kulturnih, umjetničkih i rekreativnih aktivnosti i aktivnosti slobodnog vremena. Djeca imaju pravo na igru i razonodu primjereno svojoj dobi i sklonostima. Dovedu li se u kontekst navedena dječja prava (na izražavanje vlastitog mišljenja, slobodu izražavanja, slobodu udruživanja i mirnog okupljanja, na informaciju te na igru i odmor) i slobodno vrijeme, posve je jasno da svako dijete pri odabiru načina provođenja slobodnog vremena, izbora aktivnosti i načina ostvarenja ovoga svog prava treba biti u najvećoj mogućoj mjeri uključeno u sve faze tog procesa, od odabira do sudjelovanja u kreiranju slobodnog vremena uz uvažavanje njegovih sklonosti. Također, dijete treba sudjelovati i u osvještavanju potencijala kojima raspolaže. Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece iako je ovo dječje pravo jednakovrijedno kao i ostala konvencijska prava i iako Konvencija ima snagu iznad zakona i može se primjenjivati

neposredno, u Hrvatskoj se tek u dokumentu iz 2003. godine Prioritetne aktivnosti za prava i interese djece od 2003. do 2005. prvi put uvodi “slobodno vrijeme” kao posebno područje. U tom su dokumentu bile naznačene bitne smjernice i zahtjevi. Nažalost, mnogi nisu ostvareni u praksi. Stoga je sasvim opravdano da se u dokumentu koji je nastao nakon Prioritetnih aktivnosti, a to je Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, za slobodno vrijeme djece, kao važan odgojni, kulturni i socijalni činitelj, opredijelilo mnogo naglašenije. U tom se dokumentu ističe da aktivnostima u slobodno vrijeme djeca pristupaju dobrovoljno i jako motivirana te da aktivnosti odabiru prema svojim željama, interesu, sklonostima i sposobnostima. Pritom je riječ o novim sadržajima, a ne onome što djeca već ostvaruju u sustavu odgoja i obrazovanja. U opisu stanja naveden je i niz aktivnosti učenika s teškoćama u razvoju koje su organizirane u okviru Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. U Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine postavljeni su sljedeći ciljevi u području- Slobodno vrijeme i kultura djece:

- učiniti kulturu dostupnom svakom djetetu
- osmišljavati i ostvarivati aktivnosti djece i za djecu u slobodno vrijeme
- stvarati prostor za provedbu dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- educirati voditelje i publicirati priručnike za voditelje dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- poticati razvoj kreativnosti i afirmaciju sudjelovanja djece u kulturi
- utvrditi obveze i dužnosti subjekata odgovornih za provedbu dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- omogućiti primanje usluga sponzora i donatora u organizaciji dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- pratiti rad i dostignuća djece u slobodno vrijeme putem medija
- uključiti učenike osnovnih i srednjih škola u sustav natjecanja školskih športskih klubova do razine škole, općine/grada, županije do državnog prvenstva
- osigurati da svi učenici tijekom osnovnog školovanja nauče plivati. Bilo bi svakako vrlo zanimljivo provesti analizu učinjenog s obzirom na navedene ciljeve, obuhvat djece, dostupnost

željenih sadržaja i dječjih postignuća, i to ne samo s pozicije nositelja pojedinih ciljeva i njihova ispunjenja već i iz pozicije djece kojima su ove aktivnosti namijenjene.

Prijave Uredu pravobraniteljice za djecu Putem aktivnosti slobodnog vremena djeca ostvaruju brojna svoja prava: pravo na jednakost, pravo na najbolji interes, pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja, pravo na obrazovanje, pravo na porodičasku skrb i zaštitu, pravo na vjeroispovijest, pravo na privatnost, pravo da znaju svoja prava. Nažalost, putem tih aktivnosti djeca doživljavaju i brojne povrede svojih prava. Prema podacima Ureda pravobraniteljice za djecu, možemo govoriti o povredama koje se odnose na:

- nedostupnost aktivnosti slobodnog vremena zbog organizacijskih ili financijskih poteškoća
- neprimanje i neuključivanje djece s teškoćama u razvoju, djece slabijeg imovinskog statusa i djece pripadnika nacionalnih manjina u grupe slobodnih aktivnosti
- nesudjelovanje djece u kreiranju programa slobodnih aktivnosti
- nasilje nad djecom i među djecom u slobodno vrijeme
- neprimjereni medijski sadržaji za djecu
- nasilje putem interneta
- sprječavanje dječje igre od strane odraslih
- neodgovarajući i ugrožavajući prostori i igrališta za djecu
- neprimjereni higijenski i prostorni uvjeti kampova za djecu
- nedostatak igrališta za djecu, bazena i dvorana
- nedostatak zelenih površina za djecu
- pristranost žirija na dječjim natjecanjima
- nekompetentnost organizatora ili voditelja aktivnosti slobodnog vremena
- neprimjereni ponašanje trenera u sportskim klubovima
- prisiljavanje i upisivanje djeteta na velik broj slobodnih aktivnosti protivno njegovim interesima i mogućnostima.

Ko je odgovoran za ostvarivanje dječjih prava koja se odnose na slobodno vrijeme?

Najveću odgovornost u kreiranju i ostvarenju prava na slobodno vrijeme djeteta imaju njegova porodica, škola i lokalna zajednica. Porodica je mjesto građenja pozitivnih odnosa i poticanja na bavljenje različitim aktivnostima te ona svojim aktivnim i zainteresiranim pristupom može olakšati djetetovo uključivanje u aktivnosti slobodnog vremena. U porodici se uči i o kvalitetnom provođenju slobodnog vremena, razvijaju se kultura i navike provođenja slobodnog vremena svih članova porodice, kao i sklonost aktivnostima koje potiču stvaralaštvo i razvoj, te se oblikuju stavovi i ponašanja djece u slobodno vrijeme. Porodica je osnovni pružatelj/izvor potpore i usmjeravanja kao i razumijevanja za djetetove potrebe i mogućnosti, ali ona treba i nadzirati dijete u ostvarivanju prava na slobodne aktivnosti te ga, u slučaju potrebe, zaštititi od rizika i opasnosti. Ako porodica ima nerealna očekivanja od takvih djetetovih aktivnosti, a usto ih ne nadzire te nije zainteresirana niti upućena u njihovo odvijanje, tada aktivnosti djeteta u slobodno vrijeme postaju činiteljem rizika. Zajedno s porodicom važno mjesto u ostvarivanju prava na slobodno vrijeme ima škola. Pri kreiranju slobodnih aktivnosti škola mora uvažavati želje, interese i motivaciju djece za izbor pojedinih aktivnosti. Nužno je da škola djeci ponudi različite izvannastavne i izvanškolske aktivnosti te da im omogući sudjelovanje u osmišljavanju tih slobodnih aktivnosti. Isto tako, škola mora pružiti jednake mogućnosti i pravo pristupa svim slobodnim aktivnostima za svu djecu. Škola će pokazati stvarnu zainteresiranost za djecu tako da svoja vrata i organizacijske potencijale ne zatvori po svršetku nastave, već da sve svoje resurse stavi u funkciju zaštite dobrobiti djeteta te da organizira i omogući djeci ostvarivanje prava na slobodne aktivnosti. Posebice je ovo važno u manjim sredinama, gdje su mogućnosti uključivanja u aktivnosti slobodnog vremena ograničene, gdje je i izbor aktivnosti malen ili ga uopće nema. Važno je da škola i s djecom i s njihovim roditeljima ostvaruje partnerski odnos u kojemu će svi biti usmjereni na ostvarivanje dobrobiti djeteta. Osim porodica i škole vrlo je važna i uloga lokalne zajednice u osiguravanju uvjeta za aktivnu i kvalitetnu organizaciju te provođenje slobodnog vremena djece. Da bi svoju ulogu ispunila na dobrobit djece, lokalna zajednica mora osigurati međuresornu saradnju svih subjekata lokalne zajednice te osigurati prostorne, kadrovske i druge uvjete za kvalitetno provođenje slobodnog vremena i aktivnosti djece. Istodobno, nužno je osigurati uvjete za sudjelovanje djece u odabiru i kreiranju aktivnosti slobodnog vremena.

Izbor tih aktivnosti ovisi o dobi djece, njihovim potrebama, interesima i željama, zatim o mogućnostima porodice, u organizacijskom ili materijalnom smislu, o očekivanjima i željama roditelja, i na kraju o ponudi aktivnosti unutar porodice, škole ili lokalne zajednice. Djeci i mladima treba osigurati raznovrsne kvalitetno organizirane i osmišljene aktivnosti slobodnog vremena, pravodobno ih informirati o mogućem izboru te im pružiti mogućnost slobodnog odabira aktivnosti, s obzirom na osobne potrebe, želje, sposobnosti i slično. Posebice valja voditi računa o najboljem interesu djece te njihovoj sveobuhvatnoj i pravodobnoj zaštiti tijekom slobodnog vremena, zatim o pravu na izbor, kreiranje i sudjelovanje u aktivnostima koje ih se tiču te o pravu svakog djeteta na jednak pristup slobodnim aktivnostima.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Izvršeno je anketno ispitivanje u cilju izrade magistarskog rada ” KULTUROLOŠKA DIMENZIJA: TINEJDŽERI I SLOBODNO VRIJEME”. Anketa je sprovedena online i učestvovalo je 100 učenika srednjih škola sa područja BiH.

1. Spol

Muški	71 %
Ženski	29%

Od 100 ispitanika, 71 njih su muškarci tj.71 % a 29 su žene tj. 29 %.

2. Dob

Muški : dob od 15 - 18 godina	71 %
Ženski: dob od 15 - 18 godina	29 %

Dob ispitanika se kretala između 15 i 18 godina.

3. Obrazovanje

S obzirom na dob ispitanika, podrazumijeva se da su po obrazovanju svi na nivou srednje stručne spreme.

Ispitanicima je naznačeno da nakon što pažljivo pročitaju tvrdnje u navedenoj tabeli označe stepen slaganja sa navedenom tvrdnjom od 1-5, gdje je :

1. U potpunosti se slažem
2. Slažem se
3. Niti se slažem niti ne slažem
4. Ne slažem se
5. Uopšte se ne slažem

1. U slobodno vrijeme gledam TV (televiziju).

Tabela 2.

Stav	Frekvencija	<i>t</i> -test	df	Prag značajnosti	Granična vrijednost
U potpunosti se slažem	17	41.193	3	0.005	donja 3.41
Slažem se	42	Razlika (Mean Difference): 3.85			gornja 3.75
Niti se slažem niti ne slažem	30				
Ne slažem se	11				
Uopšte se ne slažem	0				
UKUPNO	100				

$$t = 3.85 > t(3 \text{ i } 0.05) = 3.41 \text{ i } p < 0.05$$

t-vrijednost iznosi 41.193, a razlika između stvarne i pretpostavljene srednje vrijednosti promjenljive (Mean Difference) iznosi 3.85. Kako je realizovana *t* vrijednost od 3.85 veća od donje granične tablične vrijednosti, $t=3.41$, za broj stepeni slobode (df) 3 i pretpostavljeni prag značajnosti od $p=0.05$ (što je manje od dobivenog $p= 0.005$, a što određuje očitavanje donje granične vrijednosti). Ovdje se u potpunosti slaže njih 17, njih 42 se slaže.

2. U slobodno vrijeme surfam Internetom.

Tabela 3.

Stav	Frekvencija	<i>t</i> -test	df	Prag značajnosti	Granična vrijednost
U potpunosti se slažem	60	29.219	3	0.005	donja
Slažem se	16	Razlika (Mean Difference): 2.04			gornja
Niti se slažem niti ne slažem	4				
Ne slažem se	10				
Uopšte se ne slažem	10				
UKUPNO	100				

$$t = 2.04 > t(3 \text{ i } 0.05) = 1.90 \text{ i } p < 0.05$$

t-vrijednost iznosi 29.219, a razlika između stvarne i pretpostavljene srednje vrijednosti promjenljive (Mean Difference) iznosi 2.04. Kako je realizovana *t* vrijednost od 2.04 veća od donje granične tablične vrijednosti, $t=1.90$, za broj stepeni slobode (df) 3 i pretpostavljeni prag značajnosti od $p=0.05$ (što je manje od dobivenog $p= 0.005$, a što određuje očitavanje donje granične vrijednosti). Ovdje se utvrđuje da se slaže njih 60.

3. U slobodno vrijeme bavim se sportom (jedan dio slobodnog vremena).

Tabela 4.

Stav	Frekvencija	<i>t</i> -test	df	Prag značajnosti	Granična vrijednost
U potpunosti se slažem	23	26.335	3	0.005	donja 1.80
Slažem se	35	Razlika (Mean Difference): 1.95			gornja 2.09
Niti se slažem niti ne slažem	32				
Ne slažem se	10				
Uopšte se ne slažem	0				
UKUPNO	100				

$$t = 1.95 > t(3; 0.05) = 1.80 \text{ i } p < 0.05$$

t-vrijednost iznosi 26.335, a razlika između stvarne i pretpostavljene srednje vrijednosti promjenljive (Mean Difference) iznosi 1.95. Kako je realizovana *t* vrijednost od 1.95 veća od donje granične tablične vrijednosti, $t=1.80$, za broj stepeni slobode (df) 3 i pretpostavljeni prag značajnosti od $p=0.05$ (što je manje od dobivenog $p= 0.005$, a što određuje očitavanje donje granične vrijednosti). Ovdje se slaže njih 35, dok se njih 23 u potpunosti slaže, što nam pokazuje da se ipak polovina tinejdžera bavi sportom kao dijelom svog slobodnog vremena.

4. U slobodno vrijeme igranje igrice (računalo, playstation...).

Tabela 5.

Stav	Frekvencija	<i>t</i> -test	df	Prag značajnosti	Granična vrijednost
U potpunosti se slažem	35	24.224	3	0.005	donja 2.27
Slažem se	45	Razlika (Mean Difference): 2.47			gornja 2.68
Niti se slažem niti ne slažem	19				
Ne slažem se	1				
Uopšte se ne slažem	0				
UKUPNO	100				

$$t = 2.47 > t(3 \text{ i } 0.05) = 2.27 \text{ i } p < 0.05$$

t-vrijednost iznosi 24.224, a razlika između stvarne i pretpostavljene srednje vrijednosti promjenljive (Mean Difference) iznosi 2.47. Kako je realizovana *t* vrijednost od 2.47 veća od donje granične tablične vrijednosti, $t=2.27$, za broj stepeni slobode (df) 3 i pretpostavljeni prag značajnosti od $p=0.05$ (što je manje od dobivenog $p= 0.005$, a što određuje očitavanje donje granične vrijednosti). Ovdje se vidi da se slaže njih 35 u potpunosti, dok se njih 45 slaže.

5. U slobodno vrijeme sam kreativan/na, crtam , slikam ili pišem.

Tabela 6.

Stav	Frekvencija	<i>t</i> -test	df	Prag značajnosti	Granična vrijednost
U potpunosti se slažem	9	25.739	3	0.005	donja
Slažem se	14	Razlika (Mean Difference): 2.92			gornja
Niti se slažem niti ne slažem	33				
Ne slažem se	29				
Uopšte se ne slažem	15				
UKUPNO	100				

$$t = 2.92 > t(4 \text{ i } 0.05) = 2.70 \text{ i } p < 0.05$$

t-vrijednost iznosi 25.739, a razlika između stvarne i pretpostavljene srednje vrijednosti promjenljive (Mean Difference) iznosi 2.92. Kako je realizovana *t* vrijednost od 2.92 veća od donje granične tablične vrijednosti, $t=2.70$, za broj stepeni slobode (df) 4 i pretpostavljeni prag značajnosti od $p=0.05$ (što je manje od dobivenog $p= 0.005$, a što određuje očitavanje donje granične vrijednosti).

6. U slobodno vrijeme slušam muziku.

Tabela 7.

Stav	Frekvencija	<i>t</i> -test	df	Prag značajnosti	Granična vrijednost
U potpunosti se slažem	57	45.244	3	0.005	donja
Slažem se	32	Razlika (Mean Difference): 2.87			2.74 gornja 3.00
Niti se slažem niti ne slažem	11				
Ne slažem se	0				
Uopšte se ne slažem	0				
UKUPNO	100				

$$t = 2.84 > t(3 \text{ i } 0.05) = 2.74 \text{ i } p < 0.05$$

t-vrijednost iznosi 45.244, a razlika između stvarne i pretpostavljene srednje vrijednosti promjenljive (Mean Difference) iznosi 2.84. Kako je realizovana *t* vrijednost od 2.84 veća od donje granične tablične vrijednosti, $t=2.74$, za broj stepeni slobode (df) 3 i pretpostavljeni prag značajnosti od $p=0.05$ (što je manje od dobivenog $p= 0.005$, a što određuje očitavanje donje granične vrijednosti).

7. Volim dugo pričati na mobitel, kad imam slobodnog vremena.

Tabela 8.

Stav	Frekvencija	<i>t</i> -test	df	Prag značajnosti	Granična vrijednost
U potpunosti se slažem	46	57.388	3	0.005	donja
Slažem se	44	Razlika (Mean Difference): 3.76			gornja
Niti se slažem niti ne slažem	10				
Ne slažem se	0				
Uopšte se ne slažem	0				
UKUPNO	100				

$$t = 3.76 > t(3 \text{ i } 0.05) = 3.63$$

t-vrijednost iznosi 57.388, a razlika između stvarne i pretpostavljene srednje vrijednosti promjenljive (Mean Difference) iznosi 3.76. Kako je realizovana *t* vrijednost od 3.76 veća od donje granične tablične vrijednosti, $t=3.63$, za broj stepeni slobode (df) 3 i pretpostavljeni prag značajnosti od $p=0.05$ (što je manje od dobivenog $p= 0.005$, a što određuje očitavanje donje granične vrijednosti).

8. U slobodno vrijeme sam na Facebook-u ili Instagramu.

Tabela 9.

Stav	Frekvencija	<i>t</i> -test	df	Prag značajnosti	Granična vrijednost
U potpunosti se slažem	57	19.947	3	0.005	donja
Slažem se	31	Razlika (Mean Difference): 2.078			1.87
Niti se slažem niti ne slažem	2				gornja
Ne slažem se	10				2.29
Uopšte se ne slažem	0				
UKUPNO	100				

$$t = 2.078 > t(3 \text{ i } 0.05) = 1.87 \text{ i } p < 0.05$$

t-vrijednost iznosi 19.947, a razlika između stvarne i pretpostavljene srednje vrijednosti promjenljive (Mean Difference) iznosi 2.078. Kako je realizovana *t* vrijednost od 2.078 veća od donje granične tablične vrijednosti, $t=1.87$, za broj stepeni slobode (df) 3 i pretpostavljeni prag značajnosti od $p=0.05$ (što je manje od dobivenog $p= 0.005$, a što određuje očitavanje donje granične vrijednosti).

9. U slobodno vrijeme čitam knjige.

Tabela 10.

Stav	Frekvencija	<i>t</i> -test	df	Prag značajnosti	Granična vrijednost
U potpunosti se slažem	12	19.653	3	0.005	donja
Slažem se	18	Razlika (Mean Difference): 2.275			2.04 gornja 2.51
Niti se slažem niti ne slažem	10				
Ne slažem se	10				
Uopšte se ne slažem	50				
UKUPNO	100				

$$t = 2.275 > t(3 \text{ i } 0.05) = 2.04 \text{ i } p < 0.05$$

t-vrijednost iznosi 19.653, a razlika između stvarne i pretpostavljene srednje vrijednosti promjenljive (Mean Difference) iznosi 2.275. Kako je realizovana *t* vrijednost od 2.275 veća od donje granične tablične vrijednosti, $t=2.04$, za broj stepeni slobode (df) 3 i pretpostavljeni prag značajnosti od $p=0.05$ (što je manje od dobivenog $p=0.005$, a što određuje očitavanje donje granične vrijednosti).

ANALIZA

Analizirajući rezultate iz priloženih tabela dolazimo do podataka koji sugerišu da tinejdžeri u velikoj mjeri koriste nove tehnologije i uređaje u slobodno vrijeme. Zbog sveprisutnosti interneta i pametnih uređaja rezultati i nisu neko iznenađenje. Šareni svijet koji se nudi na internetu, društvene mreže, igrice i njihovi nepregledni sadržaji su svakako privlačni i teško ih je u ovom današnjem svijetu izbjeći. Primjećujemo da tinejdžeri ne gledaju televiziju onoliko koliko koriste kompjutere i pametne uređaje. Nažalost, iz ovih tabela evidentno je da kreativni sadržaji ne zauzimaju bitno mjesto u slobodnom vremenu tinejdžera, a takav je slučaj i sa čitanjem knjiga. Sport još uvijek ima određen broj poklonika u tinejdžerskoj populaciji što nam pokazuju rezultati ankete i to je ohrabrujući podatak. To je dobro i zbog toga što tinejdžeri usljed bavljenja sportom u slobodno vrijeme ujedno doprinose pravilnom razvoju svog tijela. Anketa je pokazala da tinejdžeri vole slušati muziku i to je još uvijek zajedničko prošlim i sadašnjim generacijama.

ZAKLJUČAK

Ovim se radom nastojalo ukazati na specifičnosti o kojima se mora voditi računa u artikulaciji slobodnog vremena djece i mladih. Držimo da u te specifičnosti treba ubrojiti stanje društvene angažiranosti škole i lokalne zajednice u odgoju u/za slobodno vrijeme, specifičnosti same škole i lokalne zajednice kao i interese i potrebe unutar same populacije kojoj su aktivnosti slobodnog vremena namijenjene. Bez uvažavanja tih specifičnosti, svaki program namijenjen prostoru slobodnog vremena djece neće dati povoljne rezultate, tj. neće zadovoljiti potrebe onih kojima je namijenjen. Svaka aktivnost u slobodnom vremenu sadržava svoju razvojnu i samoaktualizirajuću ulogu i svoju primarno-preventivnu ulogu. Ako se odgojem u slobodnom vremenu postižu rezultati odgoja za slobodno vrijeme te aktivnosti slobodnog vremena postanu potrebom za samoaktualizacijom ličnosti, tada aktivnosti slobodnog vremena ispunjavaju obje navedene uloge. Međutim kada iz raznih razloga subjektivne i/ili objektivne naravi prostor slobodnog vremena postane „poligonom“ dosade i „praznog vremena“, tada je njegova razvojno

ostvarivajuća uloga dovedena u pitanje i traži hitnost društvene intervencije kako ne bi došlo do većih poremećaja koje će osjetiti pojedinac i društvo. Naglašavamo kako mladi predstavljaju neku vrstu »ogledala« u kojem se mogu prepoznati obrisi svih relevantnih institucija koje sudjeluju u oblikovanju njihova identiteta. Kroz procese identifikacije, interiorizacije i asimilacije, mladi usvajaju temeljne stavove i oblikuju svoje ponašanje. Potrebno je istraživati prostore slobodnog vremena u svim njegovim odrednicama - manifestnim i latentnim, među djecom, adolescentima i odraslima. Ono zahtijeva izuzetnu osjetljivost, razrađenu metodologiju i interdisciplinarni pristup problemu. Nužno je teorijski uobličiti polazišta u istraživanju slobodnog vremena te objediniti saznanja o tom prostoru, njegovoj ulozi i zadaćama na različitim razinama njegove slojevitosti i specifičnosti. Kako bi se to postiglo, valja aktivirati ponajprije sve intelektualne snage koje mogu: znanstveno procijeniti postojeće stanje, obrazovati i trajno osnaživati čimbenike koji sudjeluju u procesu razvoja mladih da budu sposobni programe provoditi, valorizirati ih i mijenjati ih prema zdravoj, ostvarenoj i sretnoj mladoj osobi. Uloga je škole i učitelja u odgoju za slobodno vrijeme velika. Izvannastavne aktivnosti kao sastavni dio odgojno obrazovnog programa imaju velike mogućnosti u organizaciji slobodnog vremena mladih, a time i prevenciji negativnih utjecaja. Smatramo da pristup njihovoj organizaciji i provođenju nije na onoj razini kakva bi trebala biti.

Želimo li u pozitivnom pravcu restrukturirati korištenje slobodnog vremena djece i mladih, potrebni su primjereni preduvjeti, osiguranje mreže ustanova za sve vrste aktivnosti slobodnog vremena koje pružaju prikladne prostore, kompetentni voditelji i sredstva za niz suvremenih, stvaralačkih aktivnosti. Stoga ističemo značenje društvene potpore naporima škola i pojedinaca u organizaciji i provođenju kvalitetnih aktivnosti slobodnog vremena mladih. Slobodno vrijeme bi trebalo da bude i kreativno tj. da se tinejdžeri bave i nekim stvaralačkim aktivnostima. Kulturni sadržaji kao što su: čitanje, slikanje, crtanje, posjeta kinu, pozorištu i sl. bi također trebali biti dio slobodnog vremena tinejdžera a svjedoci smo da je toga na žalost sve manje. Kao i za sve ostalo i na tom polju trebamo kao društvo poraditi da bi te kulturne sadržaje učinili što zanimljivijim i atraktivnijim za tinejdžere. Evidentno je da današnji tinejdžeri svoje slobodno vrijeme provode dosta drugačije od svih generacija tinejdžera kroz historiju. U prilog tome govori sve gore navedeno. Način na koji tinejdžeri provode svoje slobodno vrijeme nije presudan u određivanju identiteta dotičnog i ne određuje sasvim daljni razvoj tinejdžera u odraslu osobu ali itekako može uticati i zbog toga bi se tom temom trebali baviti

sociolozi, pedagozi, psiholozi, nastavnici, roditelji i na kraju cijelokupno društvo. Društvo kakvo je BiH je dosta komplikovano i ima puno velikih problema kako političkih tako i ekonomskih i zbog toga nam ispod radara prođu ovi „manji“ kojima bi se itekako trebali baviti jer sadašnji tinejdžeri će za nekoliko godina biti odrasli ljudi koji će biti nosioci važnih funkcija u društvu i zbog toga se trebamo potruditi da izrastu u funkcionalne osobe.

LITERATURA

1. Anić, V. (2009). Veliki rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Novi liber
2. Andrijašević, M. (2000). Slobodno vrijeme i igra. U M. Andrijašević (Ur.), Slobodno vrijeme i igra (str. 7 – 15). Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu sveučilišta u Zagrebu.
3. Clark, P. (2000). Equity: How Can We Use Effective Teaching Methods To Boost Student Achievement? [and] Equity: How Can We Enhance Conditions for Learning? [and] Equity: What Can We Do To Enhance School Climate? Preuzeto 2. augusta 2024 iz <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED457315.pdf>
4. Đenović, J. (2010). Slobodno vrijeme djece i preventivni programi u sustavu odgoja i obrazovanja. U M. Flego (Ur.), Dječja prava i slobodno vrijeme (str. 35-38). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.

5. Haywood, L. i dr. (1995). *Understanding Leisure*. Cheltenham: Stanly Thotnes Ltd. Ilišin, V. (1988). *Interesi i slobodno vrijeme. Fragmenti omladine*, Zagreb: IDIS. 1.
6. Franković, D., Pregrad, Z., Šimleša P. (ur.) (1963). *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb: Matica hrvatska.
7. Ilić, A., Prlić, N. (2000). Slobodno vrijeme mladih u školi – kako ga vide mladi? *Napredak*, 141(4), 458 – 476.
8. Ilišin, V. (2001). Slobodno vrijeme. U Ilišin, V. (ur.), *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece* (str. 91-118). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
9. Janković, V. (1973). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: PKZ
10. Jelavić, M. (2010). Prava djece i slobodno vrijeme-što o tome govori Konvencija o pravima djeteta. U M. Flego (Ur.), *Dječja prava i slobodno vrijeme* (str. 11-16). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
11. Larson, R. W., Verma, S. (1999). How children and adolescents spend time across the world: work, play, and developmental opportunities. *Psychological Bulletin*, 125(6), 701-736.
12. Leburić, A., Relja, R. (1999). Kultura i zabava mladih u slobodnom vremenu. *Napredak*, 140(2), 175 – 183.
13. Ilišin, V. (1990). Slobodno vrijeme i struktura interesa. *Ogledi o omladini osamdesetih*, Zagreb: IDIS. Ilišin, V. (1999a). Mladi i televizijski medij. *Zagreb: Napredak*, 140 (2): 143 - 153.
14. Ilišin, V. (1999b). Mladi na margini društva i politike. Zagreb: Alinea. Ilišin, V. (2000). *Promjene u slobodnom vremenu mladih*. Zagreb: Napredak, 141 (4): 419-429.
15. Ilišin, V., Marinović-Bobinac, A., Radin, F. (2001). *Djeca i mediji*. Zagreb: IDIS.
16. Jerbić, V. (1970). *Slobodno vrijeme mladih u Zagrebu*. Zagreb: CVOSD „ND“.
17. Jerbić, V. (1973). *Funkcija slobodnog vremena djece i omladine*. Zagreb: CVO. Kacavenda-Radić, N. (1992). *Refleksije slobodnog vremena*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
18. Kraus, R. (1971). *Recreation and Leisure in Modern Society*. New York: Englewood Cliffs: Prentice Hall.

19. Lacković-Grgin, K. (2000). Stres u djece i adolescenata. Zagreb: Slap.
20. Leburić, A., Tomić-Koludrović, I. (1996). Mladi danas: drukčiji, ali isti. Zagreb: Društvena istraživanja, 25 - 26, 5 (5 - 6): 963 - 976.
21. Leburić, A., Relja, I. (1999). Kultura i zabava mladih u slobodnom vremenu. Zagreb: Napredak, 140 (2): 175-184.
22. Leburić, A., Tomić-Koludrović, I. (2002). Nova političnost mladih. Zagreb: Alinea.
23. Martinić, T. (1977). Slobodno vrijeme i suvremeno društvo. Zagreb: Informator.
24. Mlinarević, V. (2004). Stilovi slobodnog vremena srednjoškolaca Slavonije i Baranje. Zagreb: Pedagojska istraživanja, 1 (2), 241-255.
25. Nenadić, M. (1997). Novi duh obrazovanja. Beograd: Prosveta.
26. Rosić, V. (2005). Slobodno vrijeme – slobodne aktivnosti. Rijeka: Naklada Žagar.Valjan
27. Vukić, V. (2013). Slobodno vrijeme kao „prostor“ razvijanja vrijednosti učenika. *Magistra ladertina*, 8(1), 59 – 73.
28. Vukasović, A. (2000). Sve veća važnost odgoja u slobodnom vremenu. *Napredak*, 141(4), 448 – 457.

Naziv odsjeka i/ili katedre: SOCIOLOGIJA

Predmet: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Damir Kerla

Naslov rada: Kulturološka dimenzija: Tinejdžeri i slobodno vrijeme

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 73

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

_____

Potpis

_____